

FORGÁCS EGON KÖVETSÉGI TANÁCSOS, IDEIGLENES ÜGYVIVŐ
JELENTÉSE KISS KÁROLY KÜLÜGYMINISZTERNEK
AZ MNSZ VEZETŐINÉL TETT LÁTOGATÁSÁRÓL

Bukarest, 1952. február 29.

150/biz.-1952.

Bizalmas!

Folyó hó 26-án délelőtt meglátogattam a Romániai Magyar Népi Szövetség vezetőit, Juhász, Kacsó és Sós elvtársakat.²²⁹ Kezdetben tartózkodó magatartást tanúsítottak, később azonban beszélgetésünk közvetlen hangulatban folytatódott. Láthatólag jólesett nekik, hogy felkerestem őket, s annak a reményüknek adtak kifejezést, hogy a jövőben szorosabb lesz a viszony köztük és a követség között. Elmondták, hogy a Magyar Népi Szövetség fő feladatát abban látják, hogy segítséget nyújtsanak az RMP-nek a mezőgazdasági munkák gyors és zavartalan elvégzéséhez, a reakció és a sovinizmus elleni harchoz, a kolhozok és a TOZ-ok²³⁰ kifejlesztéséhez. Egyik legaktuálisabb teendőjük a pénzreform s az ezzel kapcsolatos takarékoság megértése a magyar dolgozókkal. Szerintük a magyar nemzetiségű dolgozók egyre inkább felismerik a román dolgozókkal való együttműködés fontosságát és mind jobban átértik, hogy munkájukkal saját országuk nemzetgazdaságát fejlesztik. Az RMP türelmes nemzetiségi politikája egyre nagyobb méltatásra talál a magyarokta vidékeken. Hozzáfüzték, hogy a felülről jött rendelkezések végrehajtása terén vannak még zökkenők, az alsóbb szervek körében a több évtizedes sovinizta nevelés nyomai még megtalálhatók, azonban ezek a jelenségek mind ritkábbak. A Magyar Népi Szövetség vezetői főleg a kulturális téren elért eredményekkel vannak megelégedve. Kifejtették például, hogy a vidéki kultúrotthonok a magyar és román dolgozók közös fellegvárai, s a fejlődés egy magasabb fokát jelentik szemben azzal az állapottal, mikor még külön magyar és külön román kultúrotthonok voltak. Kérdésemre kifejtették, hogy a távolabbi jövő perspektívája az, hogy a Magyar Népi Szövetség feladatait egyre inkább a népi tanácsoknak kell átvenni. E kérdés részletes megbeszélése alól azonban elzárkóztak.

Általában az volt a benyomásom, hogy kerülték az egyes aktuális kérdések behatóbb megbeszélését, anélkül hogy kétségbevonám jóhiszeműségüket és önzetlen fáradozásukat a magyar és román dolgozók együttműködése érdekében, mégis meglepett az a buzgalom, mellyel elhithetni igyekeztek, hogy már egyáltalán nincsenek problémáik. Tájékoztatásukból az ember egy idillikus állapotot tétélezhetne fel, amelyben már nincsenek nehézségek, nincs osztályharc, minden magától, szinte gombnyomásra működik. Ezt a magatartásukat elsősorban nem szerénytelenségnek vagy túlzott tartózkodásnak nevezném, mint inkább ideológiai felkészültségük hiányos voltának. Beszélgetésünk során kitűnt, hogy nemcsak a magyarországi fejlődéssel nincsenek tisztában, hanem a romániaiival sem. Juhász elvtárs például a romániai magyar sajtóról beszélve, olyan újságneveket említett meg, melyek már régen megszűntek. Általában Juhász minden magyarázatát Kacsó helyesbítette. Az a meggyőződésem, hogy elszakadva a tömegektől – mintegy elefántcsonttoronyba ülve – gépiesen hajtanak végre rendelkezéseket.

²²⁹ Juhász Lajos alelnökről, Kacsó Sándor elnökről és Sós Ferenc kulturális felelősről van szó.

²³⁰ A TOZ a kollektivizálás folyamatában a legegyszerűbb társulási forma, a földbirtok és a termelő eszközök még a gazdák tulajdonában vannak.

Természetesen e megállapításom kizárólag a fentebb említett három elvtársra vonatkozik, s nem a Magyar Népi Szövetség egész munkájára. Hogy ez utóbbiról véleményt tudjak mondani, ahhoz hosszabb itt-tartózkodásra és a viszonyok részletesebb ismerésére lesz szükségem. Fentebbi észrevételeim egy kb. másfél órás beszélgetés eredményei.

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TŰK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 631., másolat.

53.

PATAKI LÁSZLÓ KÖVET JELENTÉSE A LUCA-ÜGYRŐL

Bukarest, 1952. június 4.

147/szig.biz.-1952.

Előadó: Forgács köv. tan.

Szigorúan bizalmas!

Mell.: 3 db.²³¹

A januári pénzreform²³² végrehajtása során tapasztalt hibák és hiányosságok – melyek az egész állami és gazdasági életben komoly fennakadásokat okoztak – csak végső megnyilvánulásai voltak azoknak a rendellenességeknek és zavaroknak, melyek már 1949 óta rányomták a bélyegüket a román közélet minden területére. Mindenki érezte, hogy azok a mulasztások, amelyek következtében legtöbbször elsikkadt a Párt és a kormány határozatainak a végrehajtása: a beszolgáltatás nehézsége, a termelőszövetkezeti mozgalom stagnálása, a hivatali szervek lassúsága, és sok esetben felelőtlensége, a termelés egyenlőtlen fejlődése, a szocialista munkaverseny és a sztahanovista mozgalom egy helyben topogása, a bürokrácia túltengése, az éberség formális módon való alkalmazása stb. nem véletlen jelenségek, s nem *kizárólag* a fejlődéssel járó természetes nehézségek, hanem a Pártban és az államapparátusban mélyen bentlévő ellenséges elemek aknamunkájának a következményei. A romániai belső események, valamint a többi népi demokratikus országok fejlődésének és megszilárdulási folyamatának rendszeres megfigyelése során sok esetben jutottunk arra a meggyőződésre, hogy nem lehet természetes jelenség az, hogy éppen az RNK legyen mentes a belső ellenségtől, hogy éppen itt ne próbálkozzanak a nyugati imperialisták szabotázsakciókkal, ügynökök becsempészésével és fontos beosztásokba való juttatásával – általában tehát a népi demokratikus rendszer belülről való bomlasztásával. Azok a gyökeres személyi változtatások, melyeket az RMP Központi Vezetősége a május hó 26–27-i plenáris ülésen eszközölt, azt bizonyítják, hogy a Párt legfelsőbb vezetésében a pártvonaltól eltérő, a kulákokat és egyéb kizsákmányoló elemeket támogató, az ellenségnek szabad kezét biztosító személyek foglaltak helyet, akik részben önfejűségből, részben hozzá nem értésből, részben azonban bűnös gondatlanságból és a rendszer iránt táplált ellenséges magatartásból kifolyólag óriási károkat okoztak a dolgozó román népnek.

²³¹ A mellékleteket nem közöljük.

²³² Az újabb pénzreformot 1952. január 28-án vezették be. (Most a rubelhez igazították a lejt: 1 rubel=2,80 lejt.) A beváltási kulcs igen bonyolult volt: 1000 régi lejt határig: 1:100; 3000 régi lejt határig: 1000 lejt 1:100, 200 régi lejt: 1:200, 300 régi lejnél többet: 3000 lejt 1:200, ennél többet 1:400 arányban váltották át január 31-ig. (A „reform” egyértelműen a parasztságot sújtja. A cél a paraszti pénzfelesleg „megcsapolása” volt.)

A Párt hivatalos lapjában, a *Scânteia*-ban folyó hó 3-án megjelent részletes közlemény végleg lerántja a leplet ezekről az elemekről és megvilágítja a Központi Bizottság május 26–27-i plenáris ülésének döntéseit, valamint a Nagy Nemzetgyűlés folyó hó 2-i ülésének határozatait.

Mint táviratilag azonnal jelentettem, a Központi Vezetőség május 26–27-i plenáris ülése Vasile Lucát kizárta tagjai sorából, Teohari Georgescu volt belügyminisztert eltávolította a Politikai Bizottságból, továbbá megválasztotta az RKP új Politikai Bizottságát, Szervező Bizottságát és Titkárságát. A plenáris ülés egyik legfigyelemreméltóbb és legnagyobb meglepetést kiváltó eseménye kétségkívül az, hogy Ana Pauker külügyminiszter nem szerepel sem a Politikai Bizottság, sem pedig a Titkárság tagjai sorában. A Központi Vezetőségnek azonban továbbra is tagja maradt, s a Szervezési Bizottságban kapott tisztséget, ahol az 5. helyen szerepel. Nem tagja többé a PB-nek és a Titkárságnak Lotar Rădăceanu munkaügyi miniszter sem. A Titkárság létszámát az eddigi 7 főről 5 főre, a Politikai Bizottság létszámát pedig az eddigi 13 főről 9 főre csökkentették. (A Titkárság, a Pol. Bizottság és a Szervezési Bizottság új névsorát csatolom.)

A Nagy Nemzetgyűlés folyó hó 2-án megtartott XII. rendes ülészakán Parhon, az Elnöki Tanács elnöke magas korára való tekintettel lemondott tisztségéről. Helyére Groza Pétert választották. Az RNK minisztertanácsának új elnökévé pedig osztatlan lelkesedéssel Gh. Gheorghiu-Dej elvtársat választották meg. Az a körülmény, hogy az RKP főtitkára került a kormány élére, fordulóponthoz jelent a Román Népköztársaság történetében, egyben általános megnyugvást és meglegedést keltett a dolgozók körében. A Nagy Nemzetgyűlés döntése visszatükrözi a dolgozók rendíthetetlen bizalmát Dej elvtársban, s azt a tényt, hogy az ellenség leleplezésével még jobban elmélyült és megszilárdult a Párt vezető szerepe és befolyása.

A Nagy Nemzetgyűlés ugyanazon ülésén jóváhagyta a kormány összetételében az Elnöki Tanács által a legutóbbi napokban végrehajtott változtatásokat. Eszerint Teohari Georgescut felmentették miniszterelnök-helyettesi és belügyminiszteri tisztsége alól, az új belügyminiszter Drăghici Alexandru lett. Gh. Apostol elvtársat a minisztertanács alelnökévé nevezték ki. Chivu Stoica elvtárs miniszterelnök-helyettest fém- és vegyipari miniszteri tisztsége alól felmentették, az új fémipari miniszter Carol Lonțear elvtárs. Vasile Vaida volt földművelésügyi miniszter más beosztást kapott – az új földművelésügyi miniszter Prisnea Constantin lett, aki eddig a faipari tárca vezetője. Fa-, papír- és cellulózipari miniszterré pedig Suder Mihail, eddigi erdőgazdasági miniszterhelyettest nevezték ki. (A legújabb kormánylistát csatolom.)

Az RMP Központi Vezetősége – amint fentebb említettem – a *Scânteia* folyó hó 3-i számában „A Párt szüntelen erősödéséért” c. közleményben részletesen ismerteti azokat a szörnyű visszaéléseket, amelyeket a Luca köré csoportosuló ellenséges elemek már hosszú évek óta fejtek ki a nemzetgazdaság legfontosabb területein. E közlemény hatalmas vádirat a Pártban mind ez ideig megbújt jobboldali opportunisták ellen, egyben bizonyítéka annak, hogy minden olyan kísérlet, mely keresztezni merésze a párt marxi-lenini-sztálini irányvonalát, megsemmisülésre van ítélve. E közleményben visszatükröződik a párt ereje és az a kérlelhetetlen következetesség, hogy félretesznek az útból mindenkit – legyen az a párt egyik-másik vezetője vagy egyszerű párttag –, akik „múltbeli érdemekre” hivatkozva remélik elkerülni megérdemelt büntetésüket, amiért aláadni próbálták a Párt és az államfegyelem alapját.

A közleményből megállapítható, hogy Vasile Luca volt a párt vonalától eltérő jobboldali elhajlás fő megtestesítője, az opportunizmus fő képviselője az RMP-ben, aki már „hosszú évek óta elvesztette osztályérzékét, elszakadt a Párttól, és a munkásosztálytól, és a saját, a pártvonalal ellentétes vonalán haladt.” Opportunista vonalának gyökere – mondja a közlemény – az az

antimarxista felfogás, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet feltételei között az osztályharc nem élesedik, hanem kialszik a kapitalista elemeknek a szocializmusba való úgynevezett békés benövése révén, és hogy az ország gazdasági fejlődésének a kulcsa nem a szocialista iparosítás, hanem a kulákok meggazdagodása. A közlemény szerint *tehát ezek a gyökeréig téves nézetek voltak a rugói* azoknak a romboló cselekedeteknek, melyeket a Luca köré csoportosuló jobboldali elhajlók az adó- és árpolitika területén, a népgazdaság finanszírozása, az ország szocialista iparosítása, a szocialista mezőgazdaság, az állami szocialista kereskedelem és végül a pénzreform előkészítése és végrehajtása terén elkövettek. A közlemény ily módon még nem keres határozott összefüggést a leleplezett ellenség cselekedetei és a nyugati imperialistáknak a népi demokráciák elleni ismert módszerei között, csak annyit említ meg, hogy „...a béke, szocializmus és demokrácia tábora és az angol–amerikai imperialisták vezette háborús uszítók tábora közti harc élesedésének feltételei között az imperialisták a kommunista és munkáspártokban látják az egyik fő akadályt, amely véres terveik útjában áll, és különleges érdeklődést tanúsítanak minden olyan elhajlás iránt, amely csökkentheti a munkásosztály élcsapatának egységét és harci képességét. Ezért a jobboldali elhajlás leküzdése nagy sikert jelent népünk számára a béke megvédéséért folytatott harcban.”

Igen súlyos megállapításokat tartalmaz a közleménynek az a része, mely részletezi azokat a bűnös mulasztásokat, melyeket Luca és társai elkövettek. A visszaélések eme halmazatának a célja a népi demokratikus rendszer aláaknázása, belülről való bomlasztása, s végső fokon a kapitalizmus visszaállítása volt. A hazai kém-perek, különösen pedig a Rajk-banda üzelmeinek ismeretében lehetetlen tovább nem mennem egy lépéssel és okvetlenül fel kell tételezzem az angol–amerikai imperialisták és titoista ügynökeik, valamint a leleplezett belső ellenség közötti szerves kapcsolatot. Az a taktika, amellyel Vasile Luca éveken át félrevezette a pártot, kísértetiesen hasonlít a titoista módszerekre, a hazaáruló Rajk és társai módszereire.

A kulákok és a városi kizsákmányolók előnyben részesítése és ösztönzése, a kulákok nagy részének a középparasztok közé való sorolása, az árakkal való bűnös manipuláció, a szocialista vállalatok termelő tevékenységeinek aláaknázása és irreális feladatokkal való elhalmozása, a nehézipari beruházások fékezése, az állami gazdaságok működésének megnehezítése, az állami szocialista kereskedelem szétzüllesztésének megkísérlése üzérkedő elemek odahelyezése révén, valamint provokáló rémhírek terjesztése abból a célból, hogy pánikot és bizalmatlanságot keltsenek a dolgozó tömegek körében a párt és a kormány intézkedéseivel szemben stb., nem Luca és társai „egyéni” módszerei, hanem fő jellemző vonásai voltak a többi népi demokráciában leleplezett ellenséges elemeknek is.²³³ A legutóbbi romániai események tehát, véleményem szerint, szorosan beleilleszkednek a népi demokratikus országok ellen az angol–amerikai imperialisták által vezetett és pénzelt összeesküvések rendszerébe, és lehetetlen azoktól különválasztani, amire pedig egyelőre itt még mindig hajlandóság mutatkozik.

A közlemény egyik legmegdöbbentőbb része az, amelyik megállapítja, hogy Ana Pauker és Teohari Georgescu elvtársak támogató álláspontra helyezkedtek Vasile Luca jobboldali elhajlásával kapcsolatban. Főleg az Ana Paukert ért súlyos kritika lepte meg a közvéleményt. Ana Paukert idáig mint a Párt tántoríthatatlan harcosát ismerték, akit megkülönböztetett tisztelet

²³³ A kelet- és közép-európai politikai perek sorozata az 1949. május 12–19. közötti tiranai Kocsi Dzodze-perrel kezdődött, szeptember 24-én hirdettek ítéletet a Rajk-perben, december 14-én pedig a szófiai Kosztov-perben. A „Luca-ügy” kirombanása után fél évvel, 1952. november 27-én ítélték halálra Prágában Rudolf Slanskyt.

vett körül. Azok a szóbeszéddek, melyek személyével kapcsolatban a tömegek körében eléggé gyakran elhangzottak, nevezetesen: elszakadt a párttól, gyűlöli az embereket, irigy és cezaromániás, a Párt illetékes köreinek eddigi véleménye szerint az ellenség tendenciózus híresztélései voltak.

A Párt Központi Vezetésének plenáris ülése azzal vádolja Ana Paukert, hogy elvtelen kapcsolatokat tartott fenn V. Lucával és Teohari Georgescuval. Hárman külön összejöveteleket és megbeszéléseket tartottak, hogy előzetes megállapodásra jussanak az RMP KV plenáris ülésének határozata ellen irányuló, egybehangolt akció érdekében. „A rájuk bízott tevékenységi körzetet valamilyen hitbizományi birtoknak, személyi uradalomnak tekintették, és megakadályozták a párt vezetőségét, hogy rendszeres ellenőrzést gyakorolhasson a feladatok elvégzésének módja felett.” A közlemény megállapítja, hogy Ana Pauker is elhajlott a párt vonalától a mezőgazdasági begyűjtések kérdésében, s azonkívül „baloldali” elhajlásokat is elkövetett a kollektív gazdaságok létesítése kérdésében, mert eltúrta a dolgozó parasztok önkéntessége elvének megsértését.

Az Ana Pauker által gyakorolt önkritikát a Párt KV csak részben fogadta el. Súlyos mulasztásaiért figyelmeztetésben részesült, s nem választották be a Politikai Bizottságba és a Titkárságba. Mindazonáltal a Párt módot kíván nyújtani, hogy meglássa és teljesen beismerje elhajlásának és hibájának eredőjét. A miniszterelnök-helyettesi és külügyminiszteri tárcát továbbra is megtartotta, azonban a magam részéről nem tartom valószínűnek, hogy az ellene elhangzott súlyos kritika után huzamosabb ideig meghagyják ezekben a funkciókban.

Teohari Georgescu ugyancsak V. Luca uszályába került. Mint a Belügyminisztérium vezetője, nemcsak hogy elnézte, hogy az ellenséges elemek az állam érdekeivel ellentétes tevékenységeket fejthessenek ki, hanem ő maga is helyeselte Luca opportunistá elveit. Tisztségére alkalmatlannak bizonyult, mert elvesztette forradalmi éberségét, és az osztályellenséggel szemben tanúsított harcos szellemet. Mulasztásaiért kizárták a Politikai Bizottságból és a Titkárságból és a Szervezési Bizottságból, egyidejűleg felmentették a miniszterelnök-helyettesi és belügyminiszteri tisztség alól.

A közlemény nyilvánosságra hozatala kétségkívül azt jelenti, hogy sikerült leleplezni és eltávolítani a belső osztályellenség legfőbb irányítóit, ugyanakkor pedig egy gyökeres tisztulási folyamat, s egy új alapokon nyugvó káderpolitika megkezdését is kell eredményeznie. Döntő fontosságúnak tartom a közlemény azon megállapítását, hogy „a párt most a munkásosztály legaktívabb, legharcosabb fiait fogadja soraiba, akik odaadón szolgálgják a dolgozó nép ügyét, a szocializmus ügyét. *Az új párttagok felvétele* meg fogja javítani a Párt társadalmi összetételét, megerősíti a Pártot az opportunizmus és a békülékenység teljes felszámolásáért vívott harcban.” Az új párttagok felvétele már negyedik éve szünetel, ami a lehető legegésztelenebb, s bizonyára összefüggésbe hozható az ellenség belső bomlasztási kísérleteivel. Legfőbb ideje, hogy a Párt végre megnyissa kapuit a fiatalok, a sztahanovisták, élmunkások és az értelmiség legjobbjai előtt, hogy új, friss szellem, harcos elszántság és fiatalos lendület hassa át a pártszervezetek bürokratikusá vált tevékenységét.

Mint fentebb említettem, az ellenség legfőbb vezetőinek leleplezése a közélet minden területére kiterjedő, gyökeres tisztulási folyamatot kell, hogy maga után vonjon. Nem vitás, hogy Lucának és társainak igen sok cinkosa és híve még fontos pozíciókat tölt be a Párt, az államapparátus és a gazdasági élet legkülönbözőbb területein. Ezeknek az elemeknek a leleplezése és eltávolítása azonban nemcsak rendészeti intézkedéseket kíván, hanem hatalmas nevelő-felvilágosító munkát, a Luca-ügy részleteinek és fejleményeinek a dolgozókkal való megbeszélését, a

párttagság széles tömegeinek állandó és rendszeres tájékoztatását olyan formán, ahogy mi azt a Rajk-ügy leleplezése után tettük. A közlemény nyilvánosságra hozatala kétségkívül nagy pozitívum e téren, azonban vannak olyan jelenségek, amelyek kétségessé teszik előttem, hogy a Párt vezetősége a Luca-ügyet és fejleményeit is le fogja vinni a Párt legalsóbb szerveibe is. A közlemény természetesen óriási visszhangot keltett a dolgozók körében, azonban már a másnapi sajtóhangok nem úgy foglalkoztak az eseményekkel, mint ahogy a közlemény hangjából arra következtetni lehetett. A lapok általánosságban beszélnek a leleplezett ellenségről, azonban a „Luca köré csoportosult ellenséget” nem azonosítják magával Lucával, aki pedig – a közlemény szerint – fő irányítója volt az ellenforradalmi elemeknek. A munkahelyeken megtartott gyűléseken az előadók – helyesen – Dej elvtárs éberségét és a Szovjetunió iránti hűségét hangsúlyozzák ki, azonban ugyanakkor még mindig nem bélyegzik meg Lucát. Véleményem szerint pedig sürgősen szükség van arra, hogy a dolgozók tisztán lássák a lezajlott események közötti összefüggéseket, mert úgy Luca, mint az opportunizmussal vádolt többi pártvezetők, ha nem is voltak különösen népszerűek, kétségkívül komoly tömegeket tartottak befolyásuk alatt. Amennyiben a közlemény megjelenése után az események nem teljes és világos átpolitizálása, hanem bizonyos elkendőzése következne, ez a tömegek hangulatát igen károsan befolyásolná és súlyos kihatással lenne a termelés vonalára is.²³⁴

Kétségkívül még sok tennivaló vár a Pártra, és még nehéz harcok következnek, míg a belső ellenség teljes felszámolása megtörténik. Ebből a szempontból igen jelentősek azok a megállapítások, melyeket a KV plenáris ülése a jövőbeni feladatokkal kapcsolatban szögezett le. Ilyen tennivaló többek között a kritika és önkritika bátor alkalmazása, amely ez ideig bizony nem volt kielégítő. A kritika és önkritika eddigi hiányát azzal a merev és formálisan alkalmazott éberségi rendelkezésekkel tudnám kapcsolatba hozni, amely nem párosult kellő politikai-felvilágosító munkával, s így egyoldalúvá vált olyannyira, hogy nem előrelendítője, hanem fékezője lett a fejlődésnek. Nem hiszem, hogy messze járok az igazságtól, ha azt állítom, hogy a közélet minden területén megnyilvánuló túlzott merevség az ellenség eszköze volt, amelynek célja az egyéni felelősségérzet elaltatása, a kritikai hang elnyomása, a munka lélektelen elvégzése stb. volt.

További fontos teendő a Párt és kormány határozatainak pontos végrehajtása és a teljesítés pontos ellenőrzése, valamint a párt és a tömegek közötti kapcsolat szüntelen erősítése. Az ellenség mindkét téren komoly károkat okozott. A rendeletek végrehajtása sokszor lélektelenül, „pro forma” történt, a Párt és a tömegek között pedig veszedelmes űr keletkezett. Nem vitás, hogy a tömegektől való elszakadást az ellenség idézte elő, mely az egyik legjobb eszköz a Párt lejáratására és a bizalmatlanság kifejlésére. Ezen a téren *halaszthatatlan intézkedésekre* van szükség.

Összegezve megállapítható, hogy a belső ellenség legfőbb irányítóinak leleplezése a nemzetközi politikai helyzet élesedésének idején nagy veszélytől mentette meg a román dolgozó népet, megerősítette a Párt helyzetét és befolyását, azonban még hosszú és következetes harcra, a Párt eddigi harci eszközének teljes felülvizsgálására van szükség, hogy a minden téren beépült ellenséges elemek megsemmisítése megtörténhessék.

²³⁴ Június 29-én Gheorghiu-Dej újabb vádakkal állt elő Vasile Luca ellen, akit augusztus 16-án letartóztattak.

A fejleményeket természetesen továbbra is a legélénkebb figyelemmel kísérem s azokról további jelentésekben fogok beszámolni.²³⁵

Pataki László
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 001125. tisztazat.

54.

PATAKI LÁSZLÓ KÖVET JELENTÉSE A SÜTŐ ANDRÁSSAL FOLYTATOTT BESZÉLGETÉSÉRŐL

Bukarest, 1952. június 25.

171/szig.biz.-1952.

Szigorúan bizalmas!

Már előbbi jelentésemben beszámoltam, hogy Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs áprilisban a tanítókongresszuson elmondott beszédében²³⁶ a „nemzeti kisebbség” kifejezést használta az eddig szokásos „együtt lakó nemzetiség” helyett. A kijelentés általános csodálkozást váltott ki, különösen a romániai magyarság körében.

Az új kifejezés használatához semmi kommentárt nem fűztek.

Kállai [követségi titkár] hosszabb beszélgetést folytatott e kérdésről Sütő András fiatal íróval és a *Falvak Népe* című lap szerkesztőjével. Sütő közölte, hogy utasítást kapott a lapjuk, hogy egyelőre mindkét kifejezést párhuzamosan használják.

Elmondta, hogy őt is nagyon megdöbbenetete először ez a kifejezés.²³⁷ A Magyar Népi Szövetség vezetőségétől és a Párttól magyarázatot kértek. Azt a választ kapták, hogy e kifejezést Sztálin elvtárs is használja az Októberi Forradalom utáni műveiben, amikor is a Szovjetunió egyik szövetséges köztársaságában élő oroszokról mint nemzeti kisebbségről tesz említést.

E szerint az értelmezés szerint (Sütő és még több itteni magyar kulturális személyiség is hasonlóan nyilatkozott) az erdélyi magyarság is az egységes magyar nyelvhez és kultúrához tartozik. Ez az értelmezés különösen fontos, mivel az itteni magyarság vezetői körében volt egy

²³⁵ A Luca-ügy fejleményeiről – Iosif Chişinevschitől kapott információk alapján – Orosz Nándor is tájékoztatta egy június 14-i levelében Rákosi Mátyást. MOL, Rákosi Mátyás titkári iratai, M-KS 276. fond, 65/1952/112. ő. e., 60–65.

²³⁶ Az 1952. április 11-i *Scântea* közölte Gh. Gheorghiu-Dejnek a tanítók kongresszusán elmondott beszédét, melyben az RMP első embere az addigi hivatalos terminológia (együtt élő nemzetiségek – naţionalităţii conlocuitoare) helyett a nemzeti kisebbségek (minorităţii naţionale) fogalmát használta.

²³⁷ A kolozsvári Útlevékhivatal vezetője, Wasmer János az egyik, április 16-i jelentésében ugyancsak kitért erre a kérdésre megjegyezve, hogy a Gheorghiu-Dej által használt kifejezés „az elvtársak között is vitára adott alkalmat, mert a »kisebbség« szó itt nagyon rosszmemlézetű és ezért reagálnak különös érzékenységgel erre”. MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 8/szig. biz.-52.

olyan irányzat, amely egy külön „romániai magyar nemzetiségi kultúrát” akart kialakítani anélkül, hogy komolyabban figyelembe vette volna a magyar kulturális múlt hagyományait és a most nálunk kibontakozni kezdő új, szocialista kultúrát. A régi magyar kultúrából döntően csak az Erdélyben alkotott művek érdekelték.

Ennek az irányzatnak fő híve az *Utunk* néhány munkatársa és Csehi Gyula, a kolozsvári Bolyai Egyetem professzora volt.²³⁸ Ide lehet számítani Nagy Istvánt is bátran.

Sütő ennek az irányzatnak a jellemzésére elmondta, hogy pl. még egy fél évvel ezelőtt az irányzat hívei felvetették azt a kérdést, hogy miért kell pl. Petőfivel a Romániában élő magyar kulturális szervezeteknek többet foglalkozni, mint pl. Hristo Botevvel vagy Eminescuval. Ez a gondolkodás erősen rányomta a bélyegét az *Utunk*, de az összes itteni magyar nyelvű kiadványok szerkesztésére is és nagyon óvatosan vigyáztak arra, hogy a magyarországi kulturális élettel nehogy többet foglalkozzanak, mint a többi népi demokráciákéval.

(Persze a többivel is nagyon keveset foglalkoztak!) Sütő elmondta, hogy e körök – amelyek propagálói között a Népi Szövetség számos vezetője is volt – nem nézték jó szemmel, hogy az itteni fiatal írók a *Csillagot*, *Irodalmi Újságot* és egyéb magyar lapokat olvasnak és az egyes alkalmakkor ezekre hivatkoztak.

Elmondott egy másik példát is ezzel kapcsolatban. Így amikor a magyar képzőművészeti kiállítás Bukarestben volt, az itteni magyar képzőművészek (akik jelentős szerepet játszanak a román képzőművészetben!) kérték a Magyar Népi Szövetség vezetését, járjon közbe, hogy a kiállítás lekerülhessen Kolozsvárra. A Népi Szövetség egyik vezetője azt felelte, hogy miért van erre szükség, bezeg amikor itt volt a szovjet képzőművészeti kiállítás (reprodukciókban!) akkor a kolozsváriak nem kérték.

Elmondta, hogy május óta szabadabban kezdik használni a magyar kulturális életünk tapasztalatait. Ez megmutatkozik abban is, hogy az *Utunk* egész komoly figyelmet szentel a külféle magyarországi kulturális megnyilvánulások kommentálásának.

Elmondta azt is, hogy most folyik az adatok gyűjtése Luca nacionalista elhajlásainak a bebizonyítására.²³⁹

Kállai kérdezte, hogy lehet szó a jövőben a „nemzeti kisebbség” fogalmának elvi tisztázásáról. Sütő és más itteni magyar elvtársak szerint egyelőre szó sincs – és mindkét kifejezést használják, hogy később az „együtt lakó nemzetiség” kifejezést végleg elhagyják.

Sütő és számos magyar újságíró, népi szövetségi funkcionárius az utóbbi időben többször megjegyezte, hogy érthetetlennek tartják, hogy nálunk miért használják az erdélyi magyar városok román kifejezést (Cluj, Târgu-Mureş stb.) akkor, amikor ezt az itten élők magyarul használják és használhatják.

Pataki László
követ

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 632–633. tisztázat.

²³⁸ Csehi Gyulát és feleségét, Csehi Sárát – több más egyetemi oktatóval, Benkő Samuval, Hajós Józseffel együtt – az itt közölt beszélgetés után pár hónappal, 1952 szeptemberében eltávolították az egyetemről. Csehiék csak 1954 őszén kerültek vissza. Ugyanakkor leváltották Nagy István rektort is, helyére Bányai László került.

²³⁹ Vasile Luca pénzügyminisztert 1952. március 4-én váltották le, majd május 28-án a párttisztviselőiből is fölmentették, augusztus 16-án pedig letartóztatták. Perére 1954-ben került sor. Lásd az 53. sz. iratot.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A KOLOZSVÁR TARTOMÁNYI NÉPTANÁCS
RENDKÍVÜLI ÜLÉSÉRŐL

Kolozsvár, 1952. július 21.

27/szig.biz.-1952-Ko.

F. hó 19-én Dejeu tartományi pártszervezési főtitkár személyesen meghívott a tartomány rendkívüli ülésére.

A gyűlés 20-án, vasárnap reggel kezdődött és a napirendnek egyetlen pontja az új alkotmánytervezet ismertetése volt.

A gyűlésen Alexa szállításügyi miniszter elnökölt, Vasilescu tartományi tanácstitkár felolvasta az új alkotmánytervezetet, és az itteni szokás szerint a felolvasás után kérdéseket tettek fel, tisztázni azt, amit nem értenek. A kérdéseket Alexa elvtárs válaszolta meg. Utána hosszabb szünet volt, sörrel kínáltak és volt hidegbüfé is. A szünet alatt Akulov szovjet főkonzullal beszélgettem. Kérdezte, hogy milyen elemek azok, akik hazavándorolnak. Elmondtam, hogy legnagyobb részben idős szülők, akiknek gyermekei magyar állampolgárok, ott dolgoznak, és a szülők gyermekeik eltartására szorulnak; azonkívül annak idején nagyszülőknél, rokonoknál maradt gyermekek is, ezek szüleikhez térnek haza. A főkonzul megemlítette, hogy rövidesen ők is megkezdik a hazatéréseket, mert sokan vannak itten a régi Besszarábiából, Bukovinából, Moldovából, és ha vissza akarnak térni, ezek könnyen megkaphatják a szovjet állampolgárságot. – Ugyancsak a szünet alatt Veres Pál városi tanácselnök megsúgta, hogy a házcsere-kérdésben²⁴⁰ még nem kapott választ a kormánytól; azt is mondta, hogy ő még elnök, de nem tudja, hogy mi lesz vele.²⁴¹

Szünet után megindultak a hozzászólások. A legtöbb kérdés a székelyföldi magyar autonómiára vonatkozott, többen örömmel üdvözölték és helyeselték, de sokan megkérdézték, hogy miért kell az itt magyar nemzetiségűeknek a Székelyföldön autonómiát adni, amikor a felszabadulás óta úgyszólván egyenlő jogokat élveznek az együtt élő román nemzetiségűekkel. Alexa miniszter azt válaszolta, hogy erre szükség van, mert a Román Népköztársaság törvényeinek keretén belül csak így lehet megoldani a lenini–sztálini nemzetiségi politikát; a Székelyföldön vannak sajátos problémák, amelyeket önrendelkezési joggal kell megoldjanak.

Bejelentették a tartományi Demokratikus Népfront megalakulását, amelynek elnöke Dejeu főtitkár. Ezen minőségében kérte a jelenlévőket, hogy minél szélesebb körben ismertessék, tárgyalják meg az új alkotmánytervezetet és az eredményt, észrevételeiket írásban közöljék.

A gyűlésen kb. 90-100 tag vett részt, ehhez képest kevés volt a hozzászólás, ennek dacára a vita magas színvonalú és érdekes volt.

A gyűlés du. 4 órakort ért véget.

²⁴⁰ Lásd a bevezető tanulmány vonatkozó fejezetét.

²⁴¹ Veres Pált 1951 decemberében nevezték ki a kolozsvári néptanács vezetőjévé, 1952 augusztusában letartóztatták.

Itt említem meg, hogy az új alkotmánnyal kapcsolatos átszervezési munkák miatt az összes állami hivatalokban 10-12 napos munkaszünet lesz.

Wasmer János
köv. tanácsos

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, 02232., tisztázat.

56.

PATAKI LÁSZLÓ KÖVET JELENTÉSE A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNY LÉTREHOZÁSÁRÓL

Bukarest, 1952. augusztus 1.

198/szig.biz.-1952.

Szigorúan bizalmas!
Mell.: 2 db

Július 18-án jelent meg először a Román Népköztársaság alkotmánytervezete. A tervezet nagy feltűnést és egyben érdeklődést váltott ki. Az első közlés óta a lapok állandóan foglalkoznak az alkotmány részletekben való ismertetésével, melynek részletes sajtóvisszhangját az 1. sz. melléklet tartalmazza. (Lásd az 1. sz. mellékletet.²⁴²) Üzemekben, hivatalokban, a mezőgazdasági kollektívákban, mindenhol igen nagy érdeklődéssel és meglelégedéssel beszélnek az alkotmánytervezetről. Úgy látszik, az eddigi módszertől eltérően a központi szervek politikusan magyarázzák az Alkotmányt, melyet bizonyít az üzemekben tartott viták egységes, lelkes hangulata is. Számtalan levél érkezik naponta a dolgozóktól, akik köszönetüket és meglelégedésüket fejezik ki a Párt és Kormány vezetőinek és komoly munkavállalásokat tesznek az Alkotmány tiszteletére. Megfogadják, hogy még jobban fognak dolgozni a jövőben. Nagy feltűnést keltett az Alkotmány, 19. szakasz, a Magyar Autonóm Tartomány létesítése, melyet a 2. sz. mellékletben részletesen ismertettek. Sokféle hírek keringenek, egyesek örömmel fogadják és mondják, hogy újra magyarok lettünk, mások fenntartással fogadják, és úgy nyilatkoznak, hogy majd meglássuk, végén csattan az ostor stb.

Itteni magyar körökben írók, újságírók, tanárok személyes beszélgetés során mondták, hogy az Alkotmány hírért fenntartással fogadják. Még nem tudják, hogy fog kinézni, majdnem egyhangúan azt mondják, hogy majd meglátjuk a gyakorlatban. Szerintük a Magyar Autonóm Tartományra vonatkozó felvilágosítás nagyon kevés, amiből még csak következtetni sem lehet. Számos székelyföldi faluban „Megint magyarok lettünk” kiáltással fogadták az autonómia hírért. Több helyen magyar nemzetiszínű kokárdát is kitéztek.

Állítólag Bányai László, a Közoktatásügyi Minisztérium nemzetiségi osztályának vezetője, vezető funkcióba kerül az Autonóm Tartománynál, átadva jelenlegi funkcióját.²⁴³ Az üzemekben és szerte az országban a dolgozók lelkes örömmel fogadták a Magyar Autonómia [sic!] hírért. Ér-

²⁴² A mellékletet nem közöljük, a jelentés mellett található.

²⁴³ Bányait 1952 őszén a Bolyai Egyetem rektorává nevezték ki.

zik és tudják, hogy már időszerű a nemzetiségi kérdések (főleg magyar) ilyenforma megoldása. A jelek arra mutatnak, hogy a Román Népköztársaság új Alkotmányát örömmel fogadják a széles tömegek, mert biztosak abban, hogy ez az alkotmány a dolgozók érdekeit szolgálja.

A vezető politikai körökben is lelkesedéssel beszélnek az alkotmány által biztosított jogokról és lehetőségekről.

Alkalmam volt kihallgatni egy fogadás alkalmával Gróza Péter [*sic!*], Chivu Stoica, Mogyorósi [*sic!*] és Sălăjan elvtársak²⁴⁴ beszélgetéseit. Mogyorósi, beszélgetve az alkotmányról megjegyyezte, hogy Gróza Pétert jelölte ki a Párt Központi Vezetősége arra, hogy a Magyar Autonóm Tartomány bevezetése alkalmával beszédet mondjon Marosvásárhelyen. Gróza kitörő örömmel fogadta a hírt, és kijelentette, hogy régi vágya teljesül a Magyar Autonóm Tartomány létrejöttével. A társaság minden tagja nagy jelentőséget tulajdonított a Magyar Autonóm Tartománynak. [...]²⁴⁵

Az új beosztás alapján a Magyar Autonóm Tartomány, mint egységes közigazgatási terület helyezkedik el a többi tartományok között, mely abban különbözik a többi tartományoktól, hogy Autonóm [*sic!*] közigazgatási vezetése van, amelyet az Autonóm Tartomány lakossága választ meg. A tartomány szabályzatát a Néptanács dolgozza ki és jóváhagyás végén a Nagy Nemzetgyűlés elé terjeszti.

Az új közigazgatási beosztás szerint az eddigi 28 tartományt 18-ra csökkentették, a 177 rajont (járás) 181-re emelték. A 8 köztársasági alárendeltségű város közül 7 megszűnt és tartományi székhely elnevezést kapott, ami azt jelenti, hogy a tartományi néptanács hatáskörébe tartozik.

A Magyar Autonóm Tartomány közlekedési szempontból elmaradott, kevés összekötő vasútja van, pl. a tartomány székhelyét csak kerülő úton, Dédán vagy Tövisen keresztül lehetséges megközelíteni. Útjai makadám, és eléggé elhanyagolt állapotban vannak. [...]²⁴⁶

*Pataki László
követ*

2. számú melléklet

Feljegyzés a Magyar Autonóm Tartományról

A Magyar Autonóm Tartomány közigazgatási beosztása alapján 8 rajont foglal magában. A tartomány, mint jelentésemben is rámutattam, úgy iparilag, mint közlekedésileg elmaradott. Az RNK népgazdaságot fejlesztő ötéves tervében azonban jelentékeny beruházásokat irányoztak elő a tartomány közlekedési hálózatának és iparának fejlesztése érdekében. A tartomány székhelyén, Marosvásárhelyen egy finommechanikai gyár, egy erdőkitermelési felszereléseket előállító gyár, a marosvásárhelyi szerszámgyár és fészülőgép-garnitúra üzemsztyályának építését tervezik. Kétségtől, hogy ezek az építkezések megváltoztatják majd a város lakosságának szociális összetételét is. Hasonló építkezések vannak előirányozva a tartomány egész területén, többek között 1953. évben már befejezést nyer és üzembe lesz helyezve az erdőszentgyörgyi

²⁴⁴ Alexandru Moghioroşról (Mogyorós Sándorról), az RMP Politikai Bizottsága, és Leontin Sălăjanról (Silaghi), a Központi Vezetőség tagjáról van szó.

²⁴⁵ Kihagyjuk a Leontin Sălăjan hadügyminiszterrel történt beszélgetés ismertetését.

²⁴⁶ Jelentése végén Pataki kijelenti, hogy az újabb közigazgatási határok megvonásakor elsősorban az ipari központosításra helyezték a hangsúlyt, és szerinte ez a beosztás sokkal jobb, mint az 1950-es volt.

hőerőmű²⁴⁷, ezenkívül a közlekedési utak megjavítását és új utak építését irányozták elő. Előirányozták továbbá a Székelyudvarhely–Csicsó közötti vasútvonal kiépítését is, Régenben pedig a Faipari Minisztérium központi javítóműhelyeit fogják kibővíteni. Gyergyóújfaluban egy lentiloló, továbbá egy fajanszgyár építését, Csíkszeredán egy posztókombinát építését, valamint a csíkszeredai tőzegkitermelések széles körű kiterjesztését és gépesítését tervezik.

A tartományban ez ideig 6 gép- és traktorállomás működik, a megalakult kollektív gazdaságok száma pedig 70. A folyó évben 8 TOZ típusú²⁴⁸ mezőgazdasági társulás alakult meg. Kulturális szempontból Marosvásárhelynek egy magyar nyelvű állami színháza és különböző kulturális intézményei vannak, könyvtár, kultúrház stb.

Ezenkívül Marosvásárhelyen a Bolyai Egyetem egy orvosi és gyógyszerészeti intézete²⁴⁹ van, ahol körülbelül 900 diák tanul magyar nyelven.

A tartomány közigazgatási és egyéb szerveit a tartománybeli, többségükben magyar dolgozókból állítják össze. A tartomány Néptanácsát 2 évre választják meg, amely elkészíti a tartomány szabályzatát, és jóváhagyás végett felterjeszti a Nagy Nemzetgyűléshez. Előreláthatólag folyó év végére az egész ország területén újból válasszák meg az államhatalom helyi szerveit, így köztük a Magyar Autonóm Tartomány szerveit is.

Összefoglalva: A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása kétségkívül nagy fejlődést jelent az RNK nemzetiségi politikájában és annak ellenére, hogy jelenleg különböző hírek keringenek a tartomány létrehozásával kapcsolatban, minden bizonnyal megsemmisítő csapást fog mérni úgy a magyar, mint a román sovínisztákra.

A román szervek is nagy jelentőséget tulajdonítanak a Magyar Autonóm Tartomány létrehozásának és a dolgozók felé is úgy magyaráznak meg, hogy a sztálini nemzetiségi politika alapján jött létre. A sajtón kívül a rádióban is naponta tartanak felolvasásokat, ahol nemcsak az új alkotmány, hanem a Magyar Autonóm Tartomány jelentőségét is ismertetik. A *Scântea* és a *Romániai Magyar Szó* pedig egy-egy hasábos cikket közölnek az Elméleti Tanácsadóban „A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása a párt lenini–sztálini nemzeti politikájának újabb sikere”. (Anyag mellékelve.)

Magyar Országos Levéltár, a bukaresti követség TÜK-iratai, XIX-J-33-a, 1. doboz, 198/sz.b., kézzel javított fogalmazvány.

²⁴⁷ A hőerőmű ünnepélyes felavatására csak 1954. április 29-én került sor, egyébként pedig a létesítmény nem Erdőszentgyörgyön található, hanem két faluval odébb, Gyulakutánál.

²⁴⁸ A szovjet mintára végrehajtott kolhozosítás kezdetén a leglazább szövetkezési forma orosz rövidítése.

²⁴⁹ Marosvásárhelyen 1948-ig működött a Bolyai Tudományegyetem orvosi és gyógyszerészeti kara, a felsőoktatás szovjet mintára történő átalakítása után az önálló intézménynek Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet lett a neve.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A KÜLÜGYMINISZTERIUM POLITIKAI
FŐOSZTÁLYA SZÁMÁRA A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNY
LÉTREHOZÁSÁNAK VISSZHANGJÁRÓL

Kolozsvár, 1952. augusztus 4.

36/szig.biz.-1952.Ko.

Az RNK alkotmánytervezetében a székelyföldi magyar autonómia létrehívása nagy, örömteljes meglepetést váltott ki, különösképpen a székely lakosság körében. Az új magyar autonóm tartomány területén kívül fekvő, pl. a kolozsvári magyar lakosság körében az első napokban a legkülönösebb feltevésekre és magyarázatokra adott alkalmat. Sokan úgy képzelték, hogy egy független magyar terület keletkezett, és előfordult Kolozsváron is, hogy egy vállalatnál két magyar munkás állásából való elbocsátását kérte azzal az indokkal, hogy „át akarnak menni”, hogy az új magyar köztársaságba akarnak költözni. Természetesen megkezdődött a felvilágosítás-agitáció a lapokban megjelent cikkek útján és megértették, hogy nem vámsorompókkal elkülönített új magyar területet alkotott az új alkotmány, hanem a Román Népköztársasággal szorosan egybefüggő területről van szó.

A legnagyobb örömet az keltette, hogy a magyar autonóm tartományban a többségben lévő magyar néptömeg a magyar nyelvet használhatja minden szervben és intézményben, ami nagy könnyebbséget jelent a románul nem tudó lakosoknak. Ez egyben csapást mér a román sovinsztákra, akiknek nem nagyon tetszett eddig a nemzeti kisebbségek jogegyenlősége, és most már várják a Székelyföldön, hogy a sovinszta román elemeket, akik nem is bírják a magyar nyelvet, kivonják a közigazgatásból.

Egyesek félnek attól, hogy az új magyar autonómiának gazdasági nehézségei lesznek, ha az állami támogatás nem lenne kellő mértékű. Azt is tudják, hogy az ottani vezetőknek most nagyobb lesz a felelősségük. Az új alkotmánytervezet szerint az autonóm tartomány maga készíti el összes törvényeit és azt az RNK Nagy Nemzetgyűlése fogja jóváhagyni.

Szó van arról, hogy a kolozsvári Bolyai Egyetemet át fogják vinni Marosvásárhelyre és a magyar iskolákat oda összpontosítják, természetesen ez most nem egyszerre történhetik, mert egyelőre sem Marosvásárhely, sem a többi székely város nem befogadóképes.

Várják azt is, hogy a természeti kincsek feltárásával foglalkozó székelyföldi kutatások megvalósulnak, mert eddig az volt a helyzet, hogy sok helyen felterjesztették Bukarestbe a feltárt dolgokat, de a munka továbbvitelére nem kapták meg a szükséges anyagi alapot. Egyes székelyföldi dolgozók azt állítják, hogy a fővárosi miniszteriális sovinszták Luca²⁵⁰ és társai körül erőszakos gátlói voltak a székely gazdasági élet szociális fejlődésének. Például felhozzák, hogy ők rosszabbul voltak ellátva ipari cikkekkel és élelmezéssel is, mint a többi tartomány és a Székelyföld felé nem folyósították mindig és akadálytalanul a jóváhagyott hiteleket, az utak általában ott rosszabb karban vannak, mint máshol stb.

²⁵⁰ Vasile Luca, akkor már „bukott” pénzügyminiszterről, a Politikai Bizottság volt tagjáról van szó.

Az ötéves terv a Székelyföld megerősítését is tervbe vette, mert előirányozta az erdőszentgyörgyi hőerőmű felépítését,²⁵¹ a marosvásárhelyi finommechanikai és erdőkitermelési felszereléseket előállító gyár, valamint egy szerszámfelújító és egy fészülőgépgarnitúra-gyár létesítését, Szászrégenben faipari javítóműhelyeket, Csíkszeredán posztó kombinát, Gyergyószentmiklóson lenzsősz-fonoda, Gyergyóalfaluban fayance-gyár, Csíkszeredán tőzegkitermelés kifejlesztését. Ugyancsak szó van az ötéves terv keretében Marosvásárhelyen orvosi-gyógyszerészeti intézet,²⁵² rengeteg elemi iskola, műszaki középiskola és szakmai iskolák felállításáról, magyar tannyelven és a magyar nyelv szabad használata lehetővé fogja tenni a művészet és irodalom fejlődését is.

Wasmer János
köv. tanácsos

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j 17. doboz, 16/b tétel, 001373., 636. gépirat.

58.

A PÉNZÜGYMINISZTERIUM FELJEGYZÉSE A MAGYAR TERMÉSZETES ÉS JOGI SZEMÉLYEK TULAJDONÁT KÉPEZŐ, ROMÁNIÁBAN LÉVŐ JAVAKRÓL, JOGOKRÓL ÉS ÉRDEKELTSÉGEKRŐL

Budapest, 1952. augusztus 19.

00.02349/Ro/1952.IX.d.

Jelen feljegyzés tárgya a magyar természetes és jogi személyek tulajdonát képező, Romániában lévő javak, jogok és érdekeltségek összefoglaló ismertetése és értékelése. Tekintettel arra, hogy a javak értéke részben felszabadulás előtti, részben felszabadulás utáni lej és pengőben, valamint egyéb valutákban került bejelentésre, ezeket az értékeket – miután a felszabadulás előtti időre vonatkozóan rubelárfolyamok nem állanak rendelkezésre – egységesen USA dollárban mutatjuk ki.

Az értékelésnél általában az 1943-as értékadatokat vettük figyelembe, tekintettel arra, hogy a vállalatok részéről a felszabadulás előtti időre vonatkozóan utoljára 1943. december 31-ével készült mérleg.

A különböző pénzürtékek dollárra való átszámítása a Magyar Nemzeti Bank 1943. december 31-i hivatalos árfolyamán történt.

1.) Ingatlanok:

a) *A magyar állam, közületek, valamint intézmények tulajdonát képező egészségügyi és üdülteségi célokat szolgáló ingatlanok* Erdély különböző részein mintegy 2 212 000 \$ értéket képviselnek.

²⁵¹ Az erdőszentgyörgyi (pontosabban: gyulakutai) Vörös Csillag Hőerőművet 1954. május 1-jén avatják fel.

²⁵² Az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet – mint a Bolyai Tudományegyetem orvosi karának utóda – 1948-tól, illetve 1945-től a városban volt.

Ezeket az ingatlanokat az OTI,²⁵³ a MABI,²⁵⁴ a Gyermekvédő Liga, az Országos Idegenforgalmi Hivatal, a Magyar Sísövetség és ehhez hasonló szervek 1940-től kezdődően részben készen vásárolták, részben újonnan építették és rendezték be. Példaként megemlítjük a Magyar Sísövetség tulajdonát képező sportszállót, menedékházat és síugrószáncot Borsán, továbbá a MABI tulajdonát képező szovátai üdülőtelepet 3 hold parkban.

A szóban lévő ingatlanokat 1945-ben a CASBI vette kezelésébe.

A Magyar Pénzügyminisztérium kolozsvári kirendeltsége a CASBI-egyezmény²⁵⁵ alapján, amelynek értelmében ezek az ingatlanok visszaszolgáltatandók lettek volna, kérte az ingatlanok felszabadítását, ami azonban nem történt meg.

b) *A Magyar Nemzeti Bank által 1940 óta vásárolt és újonnan épített ingatlanok*, amelyeket részben a Román Nemzeti Bank vett át, részben pedig közületi célokra használták fel. Értékük: 297 000 \$.

c) *A Magyar Iparügyi Minisztérium tulajdonát képezi az általa 1942-ben vásárolt nagybányai bányakapitánysági ingatlan*, amely telekkönyvileg a Magyar Államkincstár nevében áll. Értéke: 39 000 \$.

d) *A Debreceni Református Kollégium tulajdonát képezi Kolozsváron egy szállodaépület*, valamint annak közelében lévő bérház. A szálloda épületét a Román Alkotmány 44. és 45. pontjai alapján közérdekből kisajátították. Az ide vonatkozó végzés szerint a kisajátítás kártérítési kötelezettség mellett történt. A bérházat az időközben megjelent államosítási törvény alapján nem államosították és azt tudomásunk szerint jelenleg a Református Egyház megbízottja kezeli. Az ingatlan értéke: 390 000 \$.

e) *A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt.-nek Orsován és Szulinában vannak ingatlanai*, amelyek könyv szerinti értéke a MEFTER bejelentése szerint 146 000 \$. Az ingatlanok részben rakpartok, részben adminisztratív épületek és kisebb részben lakórészek. Az ingatlanok egy részét a bérlő vállalat államosítása folytán államosították. Egy további épületet a Sovrom foglalt el anélkül, hogy a román hatóságok részéről az épület igénybevétele elrendelték volna. További ingatlanok pedig a MEFTER szabad rendelkezése alatt állanak.

f) *Az IBUSZ 1940-től 1944-ig Észak-Erdély különböző vasútállomásain elárusító pavillonokat* épített, ezenkívül több városi menetjegyirotát rendezett be, amelyeket a CFR vett át és bérbeadás útján hasznosít. Értéke: 20 000 \$.

g) *Az előbbieken kívül az Országos Közegészségügyi Intézet tulajdonát képezték tüdőbeteg- és nemibeteg-gondozó intézetek és egészségházak*. Ugyanúgy a Magyar Államépítészeti Hivatal is több ingatlant jelentett be, amelyeket újonnan épített, illetőleg vásárolt meg. Ugyancsak ottmaradt ezen szervek felszerelése is. Ezekre vonatkozóan nem rendelkezünk olyan adatokkal, amelyekből kétségtelenül megállapíthatnánk, hogy melyek azok, amelyek Észak-Erdély visszacsatolása alkalmával hasonló román szervektől vették át és melyek azok, amelyeket újonnan létesítettünk és ezért értéket nem tudunk megjelölni. Példaként megemlítjük, hogy a Magyar Államépítészeti Hivatal építette és felügyelete alá tartozott a Marosvásárhelyi Közforgalmi Repülőtér is.

Az a–f) alatt említetteken felül a magyar természetes személyek tulajdonát képezi kereken 2000 házigatlan belsőséggel. Ezeknek mintegy 20%-a esett a házállamosítási törvény hatálya

²⁵³ Országos Társadalombiztosítási Intézet.

²⁵⁴ Magyar Balesetbiztosítási Intézet.

²⁵⁵ Az 1948. november 21-i egyezményről van szó. Lásd a 12. sz. iratot.

alá. Ezenfelül további mintegy 2500 olyan mezőgazdasági belsőség és földreform hatálya alá nem esett kis földbirtok képez magyar tulajdont.

Szándékosan nem foglalkozunk a földreform által kisajátított ingatlanok ügyével, valamint a földreform és a CASBI-törvény alapján magyar tulajdonosok részéről sérelmezett kistulajdonok visszaállításának kérdésével: A Földművelésügyi Minisztérium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint mintegy 3815 lakóházat és 21 353 kat. hold magyar állampolgári tulajdont képező kisbirtokot, továbbá 28 836 kat. hold magyar tulajdont képező 50 hektárnál nagyobb birtokot sajátítottak ki a földreform és a CASBI-törvény alapján. Amennyiben egy ház átlagos értékét 1943-ban 200 000 lejre és 1 kat. hold értékét átlagosan 30 000 lejre értékelünk; így ez összesen 1 552 000 000 1943-as lejtéket képvisel. Amennyiben a lejt 1:30 átszámítjuk 43-as pengőre és ezt a hivatalos árfolyamon dollárra, úgy ez az összeg kerekén 10 000 000 \$-t tesz ki.

2.) Ingóságok és árukövetelések:

a) Gépi berendezések és felszerelési tárgyak, amelyeket magyar vállalkozók (nem jogi személyek) vállalkozásaikkal kapcsolatban vittek Erdélybe, ahonnan ezek visszaszállításra nem kerültek. Értékük mintegy 1 662 000 \$. Például: Ruttkai Béla és Egri István magyar építési vállalkozók Nagyváradon, a zázartelepi aranylúgózó művek építkezéséhez szállított építési gépei, felszerelése és állványzatanyaga, amely értéke mintegy 60 000 \$. Ezeket a Pénzügyminisztérium kolozsvári kirendeltségének megállapítása szerint 1950 elején még hiánytalanul az említett telepen tárolták. Továbbá Szöges János építészmérnöknek nagyváradai építkezésekhez odaszállított hasonló ingóságai, amelyeket a városi építési osztály vett át. Értékük mintegy 492 000 \$.

b) Magyar természetes és jogi személyek 1940–1945-i különböző faárut vásároltak meg, azonban a kifizetett faáru leszállításra már nem került. A követelés tárgyát képező áruk a következők:

Lábon álló erdő	340 kat. hold
Tűzifa	62 310 m ³
Fűrészáru	91 392 m ³
Rönkfa	94 769 m ³
Telepfa	8 000 m ³
Gömbfa	4 000 m ³
Szélfa	16 212 m ³
Hulladékfa	572 m ³
Cserkéreg	380 m ³

A fenti faáru értéke – 1943-as pengőáron, az 1943. december 31-i hivatalos dollárárfolyamon történt átszámítással mintegy 953 000 \$.

c) Magyar természetes és jogi személyek által 1940–1944-i vásárolt és le nem szállított különféle áruk, továbbá kölcsönadott berendezési tárgyak.

Ezek értéke mintegy 207 000 \$.

3.) Magyar természetes és jogi személyek követelése román természetes és jogi személyekkel szemben:

a) Folyószámla-követelések.

A Pénzügyintézeti Központ összeállítása szerint a következő követeléseink állnak fenn:

\$	512 000.–
£	65 300.–
Svfr.	6 000.–
Ft.	684 000.–

Ezen követelések összege a hivatalos árfolyamon számítva összesen 754 000 \$.

A fenti követeléseken kívül további 786 000 stabilizáció előtti lej, valamint 189 000 pengő mutatkozik javunkra, amelyeket azonban mint elértéktelenedett követeléseket nem vettünk figyelembe.

b) Magyar cégek részéről leszállított, de a román átvevők részéről ki nem fizetett áruk:

\$	11 000.–
£	105 000.–
Svfr.	48 000.–
Ft.	1 178 000.–

Fenti tételek hivatalos árfolyamon átszámítva összesen 417 000 \$.

A fentebb felsorolt összegek között szerepel többek között az Első Magyar Konzervgyár 104 000 angol font követelése a Metaloglobus SAR-ral szemben, mely követelés fennállását a Román Nemzeti Bank 1947-ben elismerte.

4.) Magyar vállalati érdekeltségek Romániában:

a) Érdekeltségek ipari és kereskedelmi vállalatokban. Összesen 176 ilyen vállalatban van érdekeltségünk. Ezen vállalatok 1943. december 31-i mérlegértéke alapján érdekeltségünk összesen 203 000 000 pengő, ami az 1943-as hivatalos nemzeti banki árfolyam alapján megfelel 40 000 000 \$-nak.

Az erdélyi vállalatokban levő érdekeltségek előbbieken kimutatott értékéből egy kisebb hányad esik Észak-Erdély visszacsatolása előtti érdekeltségre. Észak-Erdély visszacsatolása után, vagyis 1940-től kezdődően jelentős mértékben emelték magyar részről az észak-erdélyi vállalatokban levő érdekeltség mértékét új beruházásokkal, valamint számos új vállalati érdekeltség is keletkezett. Mindez tényleges magyarországi tőkeáttöréssel, sok esetben apporttal, vagyis a magyar érdekelt részéről gépek és berendezések szállításával történt. Például: a Magyar Acélgár Rt.-nek Kolozsváron 100%-os érdekeltsége volt a Corvinus kolozsvári Vasöntő és Gépgyár Rt.-ben, melynek mérlegértéke 1940-ben 1 200 000 pengő volt. Az anyavállalat új gyártelepet épített és rendezett be Kolozsváron, melynek mérlegértéke 1943-ban 3 754 000 pengő volt. A vállalat jelenleg Fabrica de masine „Unirea” név alatt működik. Hasonlóan megemlítjük, hogy a Hungária Vegyi és Kohóművek Rt., amelynek 100%-os érdekeltsége volt a nagybányai Ólom és Cinkbánya Rt.-ben, amelynek mérlegértéke 1940-ben 666 667 pengő volt, az anyavállalat által végrehajtott alaptőke-emelés folytán, amelyet a vállalat modernizálására és nagyobbitására fordítottak, a mérlegérték 9 449 000 pengőre emelkedett. Ugyanígy a Hungária 100%-os érdekeltségét képező Nagybányai „Phönix” Kénsav és Vegyitermékek Gyára Rt. mérlegértéke 1943-ban 32 145 000 pengő volt.

A volt magyar érdekeltségű vállalatok államosításra kerültek. Az 1948. június 11-én életbe lépett román államosítási törvény 11. szakasza szerint: „Az állam kártalanítja a tulajdonosokat és az államosított vállalatok részvényeseit”.

b) Érdekeltség a Petrozsényi-szénbányákban

A magyar érdekeltség egy részét a Szovjetunióknak adtuk el. Utóbb azonban tudomást szereztünk az Urikány–Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rt., valamint a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. tulajdonát képező 541 000 db. Petrozsényi-részvényről, amelyeket hazahoztunk. A Szovjet-

unió a neki eladott részvényekért darabonként 69 019 305 jóvátételi dollárt fizetett. Ennek figyelembevételével a magyar tulajdont képező Petrozsényi-részvények értéke összesen 3 733 944 magyar jóvátételi dollár, ami megfelel mintegy 11 201 832 jelenlegi árudollárnak.

c) Romániai magyar bankérdekeltségek:

A vezető magyar pénzintézeteknek is jelentős érdekeltségeik állottak fenn Romániában. A magyar bankérdekeltségek rendezésére a Román Népköztársaság kormánya és a Magyar Népköztársaság kormánya között 1948. április 14-én ideiglenes megállapodás jött létre,²⁵⁶ amelynek végrehajtására azonban a közben történt államosítások miatt nem került sor. Ennek következtében a magyar érdekeltségű pénzintézetek egy részét a Román Állami Bank vette át, míg egy másik része, mégpedig a Magyar Általános Hitelbank érdekeltségei, valamint az Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltóbank likvidációs állapotban van. Az utóbbiakat nem államosították, azonban pénzügyi tevékenységüket be kellett hogy szüntessék.

A likvidáció alatt álló két pénzintézet érdekeltségéről rendelkezésünkre álló, egyik 1951. december 15-i státus-összeállítás szerint a vagyon kereken 60 000 000 lejre tehető.²⁵⁷ Ez hivatalos árfolyamon átszámítva \$.²⁵⁸

A két bankérdekeltségen kívül azonban, amint ezt már megjegyeztük, további bankérdekeltségek is fennállottak, amelyeket a Román Nemzeti Bank vett át. Véleményünk szerint az egyéb vállalati érdekeltségekhez hasonlóan az értékelésnek itt is az 1943. december 31-i mérlegérték alapján kell történnie. Minthogy ilyen összeállítás nem készült, a Pénzügyi Központot utasítottuk ennek elkészítésére. Megjegyezzük, hogy az erdélyi magyar érdekeltségű pénzintézeteknek értékes házaik is voltak, amelyek nagy részét a Román Nemzeti Bank vette át és használ.

d) Magyar érdekeltségek a romániai helyi érdekű vasutakban.

Ezenkívül az észak-erdélyi részre eső érdekeltségek ügye meglehetősen összefonódott a trianoni békeszerződés, valamint az úgynevezett második bécsi döntés, majd pedig a párizsi békeszerződés alapján adódott területi változás következtében.

Tekintettel arra, hogy a helyi érdekű vasutak ügyével a párizsi békeszerződés után magyar részről nem foglalkoztunk, javasoljuk annak kidolgozását. Megjegyezzük, hogy a második bécsi döntés után a kérdéssel Hollós kartárs foglalkozott és vett részt több értekezleten, miért is a kérdés kidolgozásában jelentős segítséget tud nyújtani.

A rendelkezésre álló adatokból megállapítható, hogy a trianoni békeszerződést követőleg román részről államosított helyi érdekű vasutak megváltására a CFR megállapodást kötött a Polaris Corporation, Delawar, USA-val érdekeltségének 1 801 385 Svfr.-ért történő megváltására (az egyezmény a *Monitorul Oficial* 1932. IV. 20. 94. sz. megjelent). Miután román részről fizetés nem történt, a második bécsi döntés után a MÁV fizette ki az összeget. Miután a szóban levő vasútvonal 1944-ben ismét a román állam tulajdonába jutott vissza, a románok helyett teljesített fizetés

²⁵⁶ Közli Vincze, 2000, 341–344.

²⁵⁷ Egy 1948. márciusi kimutatás tételesen felsorolta a magyarországi nagybankok romániai érdekeltségei ingatlanainak értékét. Ez 1948-as árfolyamon összesen 1,660 ezer dollárt tett ki. Lásd a 46. sz. dokumentumot. A végösszegben egyébként nincsenek figyelembe véve a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank érdekkörébe tartozó erdélyi pénzintézetek ingatlanai, amelyeket a pesti bank időközben eladott az Erdélyi Banknak. Ezen intézetek ingatlanainak értékét 46 ezer dollárra becsülték.

²⁵⁸ Az összeg hiányzik az iraton. Az 1947. augusztus 15-i pénzügyreform utáni új árfolyamon ez kerekítve 400 000 \$.

részünkre visszatérítendő. Az általunk kifizetett svájci frank dollárértéke hivatalos árfolyamon 414 000 \$.

Fent említettekén kívül még más észak-erdélyi, dél-erdélyi és más viszonylatú helyi érdekű vasutakban lévő magyar érdekeltségek kidolgozása a MÁV részéről folyamatban van.

e) Észak-erdélyi keskenyvágányú vonalakra Magyarországról szállított gördülőpark.

A második bécsi döntés után román részről elszállították az észak-erdélyi helyi érdekű keskenyvágányú vasutakhoz tartozó keskenyvágányú gördülőanyagot. Magyar részről a forgalom beindítása végett magyar keskenyvágányú vonalokról szállítottunk át gördülőanyagot, majd a Győri Vagongyár készített új kocsi parkot és vontatókat az észak-erdélyi területek keskenyvágányú helyi érdekű vonalainak, így például a Marosvásárhely–Parajd és a marosvásárhely–mezőbándi helyi érdekű vonalak üzemének biztosítására és modernizálására. A Magyarországról Észak-Erdélybe szállított keskenyvágányú gördülőanyag a következőkből áll:

1. mozdonyok	42 db
2. személyszállító és kalauzkocsik	32 ”
3. teherkocsik	410 ”
4. forgóállvány	20 ”

Ezek értéke mintegy 34 000 000 Ft, hivatalosan átszámítva 2 880 000 \$.

f) A Magyar Államvasutak igénye a Román Államvasutakkal szemben.

1.) A Magyar Államvasutak által az észak-erdélyi vasútvonalakba, valamint vasúti műhelyekbe és épületekbe eszközölt befektetései. Ilyenek:

A MÁV által a kolozsvári főműhely részére beruházott gépek. A második bécsi döntés után a románok az átadott észak-erdélyi terület vasúti berendezését elszállították. Ennek következtében vált szükségessé az említett beruházás. Ezen területnek a románok részére történt visszaadása alkalmával a magyar részről beruházott javakat otthagytuk. A gépek értéke 236 000 \$.

A kolozsvári főműhely és egyéb erdélyi műhelyekbe történt beruházás 1940–44. években, amelyek szintén a románok által Észak-Erdélyből kiürített javak pótlását, továbbá ezen műhelyek felszerelésének modernizálását szolgálták. Ezek értéke mintegy 269 000 \$-ra tehető.

Az észak-erdélyi vasutakon 1940–44-ben végzett távközlő biztosító berendezési beruházások és felújítások. Ezek értéke mintegy 2210 000 \$.

A MÁV betegségbiztosító intézete kolozsvári kórházának felszerelése. Ennek értéke mintegy 38 000 \$.

A második bécsi döntéssel Magyarországhoz visszacsatolt területen 1940–44-ben végzett beruházási és felújítási munkák, pályafenntartási felépítmények és magasépítmények. Ezek értéke: 92 502 000 \$.

2.) A MÁV-nak és a CFR-nek szállítmányozással kapcsolatban fuvardíjakból kifolyóan egymással szemben követeléseik és tartozásaik vannak. Ennek egyenlegét ez idő szerint nem tudjuk megállapítani és ennek rendezése véleményünk szerint nem államközi, hanem a két államvasút közötti tárgyalások anyagát képezi. Hasonlóan volna a két Postának egymással szembeni követelése is elszámolandó.

3.) A felszabadulás után a MÁV vonalain maradtak a CFR gördülőparkjához tartozó gördülőanyagok, viszont hasonlóan a CFR vonalain maradtak a MÁV gördülőparkjához tartozó gördülőanyagok.

Ezek kicserélésére 1951. január 20-án Bukarestben a két kormány képviselői között egyezmény jött létre. Az egyezmény a két vasúttársaság közötti kölcsönös bizalmatlanság követke-

tében nem nyert lebonyolítást, azonban a kicserélésre váró gördülőanyag a Közlekedési Minisztérium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint nem jelentős.

A CFR által a MÁV-nak visszaadandó gördülőanyag:

mozdony	228 db
vasúti kocsi	228 ”

A MÁV által a CFR-nek visszaadandó gördülőanyag:

mozdony	35 db
vasúti kocsi	141 ”

4.) Szórványérdekeltségek (Streubesitz) romániai részvénytársaságokban.

Kereken mintegy 400 román részvénytársaság magyar tulajdonban levő szórványrészvényei a Pénzügyi Központ kimutatása szerint:

150 000 000 lej n.[év] é.[rtékű] részvény
16 000 000 pengő n. é. részvény
13 000 000 régi korona részvény

Ezek értékének hozzávetőleges megállapítása is huzamosabb időt vesz igénybe, a részvénytársaságok nagy számára tekintettel, amit ez ideig még elkészíteni nem tudtunk.

5.) Magyar tulajdont képező román kibocsátású záloglevelek és kötvények.

Ezek névértéke:

Lej	31 561 795	Ffrs	54 100
Korona	129 000	\$	28 000
Angol £	56 900	Sch	24 555

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium adminisztratív iratai, Románia, XIX-J-1-k, 35. doboz, 23/d tétel, sokszorosított másolat. Közli Vincze Gábor: Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999, 146–150.

59.

A ROMÁN–MAGYAR PÉNZÜGYI TÁRGYALÁSOK ELŐKÉSZÍTÉSÉVEL KAPCSOLATOS FELJEGYZÉSEK, KIMUTATÁSOK

Budapest, 1952. november 3., 12.

A

Átirat Kiss Károly külügyminiszternek a Román Népköztársaság területén lévő magyar ingatlanok ügyében. Budapest, 1952. október²⁵⁹

A Magyar Népköztársaság és a Román Népköztársaság között előre láthatólag november közepén pénzügyi tárgyalások indulnak meg. Ezek során javasolni fogjuk a két állam tulajdonában álló, de a másik állam területén lévő ingatlanok kérdésének olyan értelmű rendezését is, hogy mindkét állam lemond a másik állam javára annak területén lévő ingatlanairól, fenntartva

²⁵⁹ Kézzel áthúzva, és fölé írva: november 3.

azonban a diplomáciai, kulturális stb. célokra szükséges ingatlanok tulajdonjogát. Ezzel kapcsolatban tisztázást igényel az, hogy

a) a Magyar Népköztársaság román területen lévő ingatlanai közül melyek azok, amelyekre külképviseleti szerveink céljára, továbbá kulturális vagy egyéb hasonló célokra ez idő szerint szükségünk van, vagy belátható időn belül szükségünk lesz,

b) a román területen lévő, a Román Népköztársaság tulajdonában álló ingatlanok közül az a) pontban említett célokra hol és milyen ingatlanok megszerzése kívánatos.

A tárgyalások közeli megkezdésére való tekintettel kérem, hogy válaszát legkésőbb november hó 10. napjáig közölni szíveskedjék.

*Uzoni
Kruszlák*

B

Feljegyzés a magyar–román pénzügyi tárgyalások előkészítése tárgyában 1952. november 12-én a Pénzügyminisztériumban tartott értekezletről.

Jelen voltak a Pénzügyminisztérium részéről: Kruszlák Ferenc, Virág Mihály és Uzoni Ödön, a Pénzintézeti Központ részéről Bauer Lajos, Horváth József.

Az értekeztet tárgya azoknak a feladatoknak a megbeszélése volt, amelyek a romániai kibocsátású magyar tulajdonban lévő értékpapírokról szóló kimutatással kapcsolatban felmerültek.

1.) Az a kimutatás, amelyet a szóban lévő értékpapírokról a P. K.²⁶⁰ a korábbi megbeszélések alapján elkészített, az újabb szempontok alapján bizonyos kiegészítésre szorul. Nevezetesen a magyar állam és a magyar jogi személyek tulajdonaként felvett címleteknél tisztázandó, hogy ezekből mennyi tekinthető a magyar állam valóságos tulajdonának. Ebből a célból meg kell vizsgálni, hogy az értékpapírokból mi áll közvetlenül a magyar állam és magyar állami vállalat tulajdonában, mi a helyzet a felszámolt vállalatok, valamint az olyan vállalatok tárcájában lévő címleteknél, amelyeknél az állami érdekelttség nem 100%-os.

A vázolt feladattal kapcsolatban a P. K. képviselői közölték, hogy a felszámolt vállalatoknál nincs probléma, mert ezeknek a tárcájában volt értékpapírok a felszámolási eljárás befejezésekor állami tulajdonban kerültek. Minthogy az állami vállalatoknál sem merülhet fel vita, vizsgálni csak azokat a vállalatokat kell, amelyeknél nincs 100%-os állami érdekelttség; ilyen helyzet áll fenn az I. kúriabeli pénzintézeteknél. Ennek megfelelően az állami és jogi személyek tulajdonaként felvett értékpapír-mennyiség csak annyiban fog csökkenni, amennyiben azok egy része az említett pénzintézetek tárcájában van; csökkenés tehát az említett pénzintézetek tárcájában lévő értékpapírokkal kapcsolatban következik be, mégpedig olyan arányban, amilyen a pénzintézetekben fennálló külföldi érdekelttség.

A P. K. a fentieknek megfelelően át fogja dolgozni a kimutatást akként, hogy feltünteti a) a szóban lévő értékpapírokból fennálló valóságos magyar állami érdekelttség %-át, b) az ennek megfelelő értékpapír-mennyiséget (számot), c) a tulajdonost.

2.) További feladat annak megállapítása, hogy az 1. pont szerint valóságos állami tulajdont alkotó értékpapíroknak mennyi az értéke 1943. évi pengőben vagy leiben számítva. A megállapításhoz elsősorban Compassokra van szükség, ezekből azonban előreláthatólag csak a vállalati

²⁶⁰ Pénzintézeti Központ.

részvényekre lehet adatokat szerezni, az egyéb értékpapírok és a HÉV-részvények értéke a Compassokban nem szerepel. A HÉV-részvények miatt a P. K. érintkezésbe fog lépni a MÁV-val (Vaszkóval), az egyéb értékpapírokkal kapcsolatban pedig expresszlevélben felkéri Tompa Sándort, egy romániai árfolyamlapnak a bukaresti magyar követség útján való megküldése céljából. Ezen a téren a Pénzügyminisztérium vállalta, hogy a Nemzeti Banknál utánanéző, nem található-e ott egy ilyen árfolyamlap. Tekintve, hogy az egyéb értékpapírok értéke általában nem változott lényegesen, az érték megállapításához nincs feltétlenül 1943. évi árfolyamlapra szükség, hanem ha egyéb évekből származó árfolyamlap áll rendelkezésre, az is felhasználható.

3.) Azoknál az értékpapíroknál, amelyek semmissé váltak, vagy elvesztek, a kimutatást ki kell egészíteni ezeknek a számával, amennyiben a számok rendelkezésre állnak.

4.) Ugyancsak fel kell tüntetni a kimutatásban azt is, hogy az értékpapírok hol vannak letétben, Magyarországon, Romániában vagy egyéb külföldi helyen s ugyancsak fel kell tüntetni az elveszés vagy megsemmisülés ideje szerinti letéti helyet az elveszett vagy semmissé vált értékpapíroknál is.

5.) Minthogy az 1.–4.) pontok szerint elvégzendő feladatok a kimutatás újból való leírását teszi szükségessé s minthogy a kimutatás tartalma jelentősen kibővül, a P. K. november 13-án fel fogja küldeni az új kimutatás tervezetét, az esetleges észrevételek közlése végett. A kimutatást a P. K. úgy kívánja elkészíteni, hogy a tulajdoni, az értékelési, valamint az elveszett vagy semmissé vált értékpapírok egyedi megjelölésre alkalmas adatokat a kimutatás egyes tételeihez csatolandó melléklet tartalmazná. Ugyanitt kerülne feltüntetésre az is, hogy milyen bizonyítékaink vannak az elveszett vagy semmissé vált értékpapírokról.

6.) Azokra az értékpapírokra vonatkozó adatokat, amelyek a Pénzügyminisztérium (Nagy Antal) által a P. K.-hoz megküldött kimutatásban szerepelnek, az újonnan elkészítendő kimutatásba csak annyiban kell bedolgozni, amennyiben ezek az adatok bizonyítékokkal alátámaszthatók. Azokat az értékpapírokat azonban, amelyekre nézve az érdekelt személy egyszerű bejelentésén kívül egyéb adatunk vagy bizonyítékunk nincs, egy külön kimutatásban kell felsorolni.

7.) A P. K. (Bauer Lajos) felhívta a figyelmet arra, hogy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank tulajdonában van több százezer angol font névértékű, romániai kibocsátású értékpapír, amelyek egy 100%-os magyar érdekeltségű svájci holding-társaság nevéen Svájcban letétben vannak. Néhány évvel ezelőtt Svájc megállapodást kötött Romániával, amelynek értelmében Románia a szóban lévő értékpapírfajták után, amennyiben a címletek svájci tulajdonban állnak, fizetést teljesít. Minthogy a Kereskedelmi Bank szóban lévő értékpapírjainak a kérdése ez idő szerint még elintézetlen, az a magyar–román tárgyalások során rendezhető lenne. A kérdéstről a P. K. november 13-án részletes feljegyzést juttat el a Pénzügyminisztériumhoz.

*Uzoni
Kruszlák*

Melléklet:

Nagy Antal pénzügyminisztériumi előadó kimutatása a Romániában levő magyar vagyonokról és a Romániával szemben fennálló követelésekről

Készült: 3 példányban

I. A vagyontárgyakat és követeléseket azok neme szerint külön-külön csoportokba soroltuk. Az ily módon csoportosított érdekeltségeket forint értékre számítottuk át ott, ahol érvényben levő devizaösszegek szerepeltek az MNB hivatalos árfolyamának megfelelően. Az át nem számítható összegeket pedig külön szerepeltessük. Azoknál a tételeknél, melyeknél hivatalos ár vagy számla-érték nem volt alkalmazható, a belföldi viszonylatban gyakorlatban volt és a romániai viszonylatban is gyakorlatban volt árak középarányosában fejeztük ki az értéket. Ezeknél a tételeknél meg kell jegyezni, hogy a feltüntetett követelés összege természetesen később csökkenést vagy emelkedést okozhat. Ezen tételek értékének (szorzószámának) megállapításánál a romániai viszonylatban jártas személyek véleményét is kikértük.

A csoportosítást az alábbiak szerint eszközöltük:

- 1.) Értékpapírok
- 2.) Vállalati, üzemi és intézményi vagyontárgyak
- 3.) Vállalatok, üzemek és intézmények ingatlan javai
- 4.) Faanyagokkal kapcsolatos követelések
- 5.) Folyószámla-követelések.
- 6.) Áruszállításból és egyéb ügyletből származó követelés
- 7.) Magyar Állam Vasutak követelése
- 8.) Egyéb vegyes jellegű követelés
- 9.) Magánszemélyek érdekeltségei:
 - a) Ingatlanok
 - b) Ingóságok
 - c) Egyéb jellegű
- 10.) Licenciák, gyártási engedélyek, zárt kutatási jogok
- 11.) Nyugdij- és járulékügyek
- 12.) Helyi érdekű vasutak követelése

II. Csoportonkénti értékelés:

1.) *Értékpapírok*: Ide soroltuk a román kibocsátású és magyar tulajdont képező értékpapírokat, melyek a Pénzügyintézeti Központ vagy külföldi pénzügyintézet letételében, illetve ismeretlen helyen vannak. Ezek értékmegállapításánál az érvényes devizaösszegeket az MNB hivatalos árfolyamának alkalmazásával számítottuk át forintra, úgy hogy a Lei összeget az 1952. január hó 28-a előtt érvényben volt 100/7.765 alapon számítottuk. Azokat az összegeket, melyek forintra átszámíthatók nem voltak, a forint összeg után külön tüntetjük fel.

Lej	529 085 226.-	=	41 083 467,80 Ft
£	4 131.-	=	136 818,72 Ft
F.Fr	46 400.-	=	1 568,32 Ft
Sch	24 555.-	=	13 750,80 Ft

Ezenkívül még:

K	13 027 515.-
O. frt	1 370 687,50.-
P	16 033 877.-
ar. fr	7 500.-

2.) *Vállalati, üzemi és intézményi vagyontárgyak:* Ide soroltuk a bányaérdekeltségeket, üzemi berendezéseket-felszereléseket. Ezen tétel értékelésénél meg kell jegyezni, hogy csak igen kevés esetben áll pontos adat a követelés mibenlétére és értékére. A rendelkezésünkre álló mintegy 175 bejelentett tételnek a pontos beállítását nem lehetett eszközölni, mivel azok között több olyan tétel is van, amely mint értékpapír- vagy egyéb részvénykövetelés. Vannak olyan tételek is, melyeknél a követelés jellege pontosan nem tűnik ki, s így annak értéke sem állapítható meg. Az értékelést az 1. pont alattiak szerint fogatosítottuk, azonban meg kell jegyezni, hogy az a későbbi során csökkenően vagy emelkedően még változni fog.

Lei	95 998 636.-	=	7 454 290. - Ft
Ł	26 991.-	=	893 941,92.- Ft
\$	784 421.-	=	9 279 700.- Ft
Ft	-	=	10 325 482.- Ft

Ezenkívül még:

P	149 735 954.-
---	---------------

3.) *Vállalatok, üzemek és intézmények ingatlanai:* Ide soroltuk a fentiek tulajdonát képező ingatlanokat, telkeket és épületeket, az értékmegállapításnál a bejelentésben szereplő adatokat vettük figyelembe az 1. pont alatti átszámítás alkalmazásával. Meg kell jegyezni, hogy a nyilvántartott 51 tételből mintegy 18 tétel értéke nincs megállapítva, mivel azokat a román szervek kisajátították vagy államosították. Ezen ingatlanértékelés között az ingatlanok értékében több esetben a vállalat tulajdonát képező berendezés is be van számítva. Ez viszont az előző értékek között nincs nyilvántartva. Az ingatlanok értéke különböző pénznemekben vannak megadva és pedig:

Lei	19 637 115.-	=	1 524 821,98 Ft
Ft	-	=	7 134 004.- Ft

Ezenkívül még:

P	6 144 870.-
---	-------------

Ezen tételnél tehát számolnunk kell azzal, hogy az összeg a későbbiek során emelkedni fog.

4.) *Faanyagokkal kapcsolatos követelések:* Ide soroltuk azokat az érdekeltségeket, melyek a Romániában volt magyar faipari és faterkedelmi vállalatok, egyéni cégek és magánszemélyek (kereskedők) ügyletei kapcsán keletkeztek. A rendelkezésünkre álló adatok természetes mértékegységei alapján a belföldi forgalomban érvényben levő középárfolyamot vettük alapul és a megadott mennyiségeket így szorzószámmal számoltuk át forintértékre.

Követelés:

Lábonálló és kitermelésre megvásárolt erdő	340 kh./4 000.- Ft = 1 360 000.- Ft
Kitermelt fa és fűrészáru	339 768 m ³ /900.- Ft = 305 791 200.- Ft
Egyéb faanyag (talpfa, fakéreg és szálfa)	23 vagon = 66 066 000.- Ft

Ezen tételnél is, minthogy a pontos értékadat egyes esetekben nincs megadva, az összeg változásával számolni kell.

5.) *Folyószámla-követelések:* Ide soroltuk a magán és jogi személyeknek a magyar pénzüintézetek útján fennálló zárolt követeléseit, váltó és hitel tételeit, kompenzációs követeléseit. Az érték átszámítása az 1. pont alattiak szerint történt:

Lei	786 036,60	=	61 035 704.-	Ft
Ł	39 782.-	=	1 317 579.-	Ft
\$	364 593,97	=	4 313 147.-	Ft
Lit.	6 000.-	=	16 503,60	Ft
Ft	-	=	702 959,78	Ft
K	240.-	=	-	

6.) *Áruszállításokból és egyéb ügyletekből származó követelések:*

Ide nyert besorolást a magyar természetes és jogi személyeknek román természetes és jogi személyekkel szemben áru- és egyéb ügyletből eredő követelése.

Követelés:

Lei	169 593 399.-	=	13 168 927,43	Ft
Ł	100 525.-	=	3 329 388,00	Ft
Sfr	48 078.-	=	132 243,35	Ft
Ft	-	=	395 931.-	

Ezenkívül még:

P 7 511 234.-

7.) *Magyar Állam Vasutak követelése:*

Sfr.	1 801 385	=	4 954 889,58	Ft
Ft	-	=	2 790 000.-	Ft

Ezenkívül még:

P 4 862 737 03,15

ar. P. 1 384 133,98

ar. Fr. 36 426,60

8.) *Egyéb vegyes jellegű követelések:* Ide soroltuk a tőke jellegű követeléseket, továbbá ékszerle-téteket, befizetett nyugdíjjárulékokat. Az érték megállapítása csak a tőke jellegű követelés eseté-ben volt eszközölhető, míg az ékszer és befizetett nyugdíjjárulék összege, illetve értéke nem álla-pítható meg.

Lej: 225 134.- = 17 481,66 Ft

Ezen tételnél az ékszerletét és a nyugdíjjárulék-összeg kisebb értékelkedést fog mutatni.

9.) *Magánszemélyek érdekeltségei:* Ide soroltuk a magánszemélyek ingatlanaiból, ingóságaiból és egyéb más módon keletkezett követeléseit, megosztva:

a) Ingatlanok

b) Ingóságok

c) Egyéb jellegű

Ezen tétel értékelésénél le kell rögzítenünk, hogy a megadott természetes mértékegységeket egy közös szorzószámmal szorozva állapítottuk meg a követelés mennyiségét, mely a részletes kidolgozás alapján emelkedő eltérést fog mutatni. Így pl. a házingatlanoknál figyelemmel voltunk arra, hogy azok különböző méretű és minőségű épületek, továbbá a magyar érdekeltség nem

minden ház- vagy ingatlantulajdonban 100%, hanem az csak a nyilvántartott 3500 tételből kb. 70–75%-nak vehető.

a) Ingatlanok:

Lakóházak:	1900 épület/15 000.– Ft =	28 000 000.– Ft
Háztelek:	930 kh/8 000.– Ft =	7 440 000.– Ft
Kertek, szántó:	25 125 kh/2 000.– Ft =	50 250 000.– Ft
Szőlő, gyüm. stb.:	13 765 kh/4 000.– Ft =	61 942 500.– Ft

b) Ingóságok:

Ezek volumenjére vonatkozólag pontos adatok még nem közölhetők, mivel a CASBI-kezelés alatt volt ingóságok átszállítása még folyamatban van. Azonban számolni kell azzal, hogy az ott levő ingóságokat a CASBI-egyezmény értelmében – kisebb mennyiségben – a Néptanácsok a használonál kívánnak hagyni s így ezen ingóságok ellenértékére a magyar tulajdonosok igényt tartanak.

Ezen tétel értékének pontos kidolgozása a jelenleg még folyamatban levő szállítások befejezése után lesz eszközölhető.

c) Egyéb jellegű követelések:

Ide kell sorolni a magánfelek pénzköveteléseit, azonban erre vonatkozólag még adatok pontosan nem állnak rendelkezésünkre, csak szórványos bejelentés érkezett s így feltehető, hogy ez nagyobb összegben nem jelentkezik.

Ide soroltuk továbbá azokat a követeléseket, melyek a CASBI-kezelés alatt állott ingatlanok jövedelméből a román Pénzügyminisztériumhoz kerültek befizetésre zárolt számlára. Ezek mennyiségére még pontos adat nincs, ezt a szórványosan beérkezett jelentések alapján vettük fel.

Ezzel kapcsolatos témaként jelentkezik az is, hogy a CASBI-kezelés alatt állott ingatlanok adója a CASBI-kezelés ideje alatt nem lett kiegyenlítve s így ez irányba az ingatlanokra teher jelentkezik.

10.) Licenciák, gyártási engedélyek, zárt kutatási jogok:

Erre vonatkozólag adataink között négy rt. bejelentése szerepel gyártási engedélyek átengedése végett, összecszerűen megállapítva nincs. Továbbá egy magánfél, kinek a román állammal szemben zárt kutatási joga volt.

11.) Nyugdíj- és járulékügy:

Összecszerűen nyilvántartásunkban eddig nem szerepel.

12.) Helyi érdekű vasutak követelése:

Erre vonatkozó adatokat az értékpapírok között vettük fel, minthogy a román állam területén működött magyar vasút-részvénytársaságok anyagjellegű követeléssel nyilvántartásunkban nem szerepelnek.

III. Romániával szemben fennálló tartozások:

1.) Magyar Állam Vasutak tartozása:

\$ 23 895 272,21 = 282 681 067,80 Ft
Sfr 1 430 000.- = 3933 358.- Ft

2.) *Áruszállításokból és egyéb ügyletekből:*

Lej	47 695 149	=	3 703 528,32 Ft
Ł	28.-	=	927,36 Ft
Sfr	6 650.-	=	18 291,49 Ft
Ft	-	=	398 361.- Ft
Ezenkívül még			
P.	2 765 461.-		

IV. *Összesítés a romániai magyar javakról:*

1.) *Forintra átszámítható összegekből követelés*

Értékpapírok	41 235 605,64
Vállalati, üzemi és intézményi vagyontárgyak	27 953 412,92
Vállalatok, üzemek és intézmények ingatlanai	8 658 825,98
Faanyagokkal kapcsolatban	307 217 200.-
Folyószámla	67 386 102,04
Áruszállítás és egyéb	17 026 489,78
MÁV követelése	7 744 889,58
Egyéb vegyes jellegű	17 481,66
Magánszemélyek	147 632 500.-
Összesen:	624 872 507,60 ²⁶¹

2.) *Forintra át nem számolható követelés*

K:	13 027 755.-
o. frt.:	1 370 687,60
ar. fr.:	43 926,60
P.:	665 699 738,15
ar. P.:	1 384 133,98

3.) *Tartozás, forintra átszámítható összegekből*

MÁV tartozása	286 614 425,80
Áruszállítás és egyéb	4 121 108,17
összesen:	290 735 533,97
Forintra át nem számítható tartozás:	
P.	2 765 461.-

Magyar Országos Levéltár, Gazdasági Levéltár, a Pénzügyminisztérium Nemzetközi Főosztálya iratai, XIX-L-1-k, 224. doboz, 00232/Ro-54, hitelesített másolatok. Az átirat tetején kézzel írt utasítás olvasható: „Antos m. h. elvtárs elé!” Közli Vincze Gábor: Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar iparvállalatok, pénzintézetek 2. világháború utáni helyzetéről és a magyar-román vagyoni jogi vitáról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2000, 437–447.

²⁶¹ Egy másik – dátum nélküli – kimutatásban a végösszeg 898 581 ezer forint. MOL, a volt külügyi vezetők hagyatéka, XIX-J-1-u, 3. doboz, Berei Andor hagyatéka: javaslat a felszabadulás előtti gazdasági kapcsolatokról származó függő pénzügyi kérdések rendezésére.

KOLOZSVÁRI ÉS BUKARESTI MAGYAR DIPLOMATÁK INFORMÁCIÓI AZ ÚJABB KOLOZSVÁRI LETARTÓZTATÁSOKRÓL

Kolozsvár–Bukarest, 1952. szeptember 23., október 14.

A

Wasmer János, a kolozsvári Útleveihivatal vezetőjének jelentése. Kolozsvár, 1952. szeptember 23.

44/szig.biz./1952.Ko.

Luca és társainak leleplezése után megindult tisztogatások Kolozsváron tovább folynak.

A Bolyai Egyetem rectorát, Nagy István író leváltották, helyette Bányai László képviselő, a Nagy Nemzetgyűlés tagja lett a rector. Bányait igen képzett tanárnak mondják és régi kommunista.²⁶²

Ugyancsak leváltották Veress Pál városi néptanácselnököt, aki leváltása után rövid ideig a termelésben dolgozott, majd elvitték munkahelyéről, és jelenleg letartóztatásban van.²⁶³ A Néptanács elnöke most Jurca Péter volt fűtőházi főnök.

Elbocsátották és letartóztatták Demeter János volt alpolgármestert, aki a múlt évben létesített Jogi és Közgazdasági Intézetnek volt a tanulmányi igazgatója és Jordáky László²⁶⁴ régi kommunistát, a Magyar Színház adminisztratív-gazdasági igazgatóját; ezekről, a Luca-üggyel ellentétben, úgy tudják, hogy a magyar autonóm-terület [*sic!*] kérdésének felvetésekor állást foglaltak Kolozs tartomány bevonása tekintetében.

Elküldték állásából Erdélyi (Goldstein) László Bolyai egyetemi marxista tanárt és Kacsó Sándort is megfosztották egyetemi tanszékétől. Kacsó Sándor a Magyar Népi Szövetség országos elnöke volt, régebben a *Brassói Lapok* szerkesztője, ismert újságíró és író.

A Magyar Népi Szövetség helyi szervezetének elnöki személyénél is változás van, az új elnök Szatmáry László elvtárs és leváltották a Demokrata Erők Szövetségének²⁶⁵ tartományi titkárát, Mészáros Máriaat is.²⁶⁶

Wasmer János
I. o. köv. tanácsos

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. doboz, 5/c tétel, 001754/1952., hitelesített tisztázat.

²⁶² Bányai László 1950 és 1952 között az Oktatásügyi Minisztériumban a nemzetiségi oktatást felügyelő államtitkár volt (pozíciójában a moldvai csángók magyar iskoláinak pártfogója).

²⁶³ Veress Pál nem került bíróság elé, tárgyalás nélkül szabadon bocsátották 1953 novemberében.

²⁶⁴ Helyesen: Lajos.

²⁶⁵ Valószínűleg a Népi Demokrácia Frontjáról van szó.

²⁶⁶ Marjai József főosztályvezető „Szigorúan bizalmas!”-jelzéssel ellátott (001704/szig.biz/I.-1952. számú), 1952. október 14-i átíratában – mivel Kacsó Sándort, mint az MNSZ volt országos elnökét említi meg –, arra kérte Wasmert, hogy felmentésének körülményeiről szerezzen bővebb információkat, és arról mielőbb tájékoztassa a Külügyminisztériumot. (Az átírat a jelentés mellett található.)

**Pataki László követ jelentése
Bukarest, 1952. október 14.**

253/szig.biz./1952.

Szigorúan bizalmas!

Értesülesem szerint kolozsvári egyetemi körökben nagyarányú személyi változások történtek. Nagy István író – miután a Bolyai Egyetem rektori tisztségétől megfosztották – az irodalomtörténeti tanszéket megtartotta ugyan, azonban nem látszik valószínűnek, hogy azt huzamosabb ideig ellátná. Balogh Edgár író, egyetemi tanárt, akit egy ízben már letartóztattak, majd rehabilitálták, most újból letartóztatták.²⁶⁷ Neveztet az erdélyi szeparatista mozgalom felélesztésével vádolják, s az ő múltbeli és jelenlegi magatartásának tulajdonítják azokat a kilengéseket, amelyek Székelyföldön és Kolozs tartományban a Magyar Autonóm Tartomány megalakítására vonatkozó hír nyilvánosságra kerülése után történtek.

Ugyancsak a legutóbbi időben eltávolították a Bolyai Egyetemről Jakó professzort mint osztályidegent. Nevezett középirtokos, kismemesi családból származik. Jakóról olyan hírek keringenek, hogy azonosította magát Nagy Istvánnal és Balogh Edgárral s az ő helytelen állásfoglalásuk hatással volt a Kolozs tartományi magyarság egyes köreiben megnyilvánuló elégedetlenségre, amiért Kolozs tartományt nem csatolták a Székelyföldre.

Kacsó Sándort illetően annyi bizonyos, hogy a Magyar Népi Szövetség elnöki tisztségét már nem látja el, sőt az egyetemről is elmozdították. Az MNSZ elnöki állása még nincs betöltve, ezt a funkciót jelenleg Juhász elvtárs látja el alelnöki minőségben. Kiszivárgott hírek szerint Kacsónak hibájául azt róják fel, hogy mint a magyar nemzeti kisebbség egyik szellemi vezetője, nem foglalt állást az autonóm tartomány kérdésében, és nem ítélte el nyilvánosan a burkolt nacionalista megnyilvánulásokat.

A Bolyai Egyetemen történt leváltások után a legnagyobb probléma a tanárhiány megoldása. Egyelőre előadók beállításával próbálják pótolni a megüresedett professzori helyeket. Ez azonban tényleg csak szükségmegoldás, mert a nagyrészt egészen fiatal, 25-26 éves előadók többsége még nem üti meg a kellő mértéket, s előadásaiban komoly ideológiai és szakmai hibák csúsznak be. Ennek egyik következménye a tanulmányi fegyelem meglazulása s az általános színvonal csökkenése. Jellemző a hangulatra, hogy a még helyükön lévő magyar nemzetiségi tudósok és egyetemi tanárok nem mernek tudományos és publicisztikai tevékenységet kifejtteni. Ezen a téren általános pangás mutatkozik. Bukaresti egyetemi tanárokkal folytatott beszélgetéseinkből megállapítható, hogy a tanárhiány rövid időn belül való megoldása nem várható.

Bukaresti magyar körökben a Kolozsváron folyó eseményeket illetően a legmélyebb hallgatásba burkolóznak, kerülnek minden véleménynyilvánítást, sőt az ezzel kapcsolatos beszélgetéseket is.

*Pataki László
követ*

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 9. oboz, 5/c tétel, 001829/1952., hitelesített tisztázat.

²⁶⁷ Balogh Edgárt másodszor (Demeter Jánossal és Jordáky Lajossal együtt) 1952. augusztus 30-án tartóztatták le.

WASMER JÁNOSNAK, A KOLOZSVÁRI ÚTLEVÉLHIVATAL
VEZETŐJÉNEK JELENTÉSE A KÜLÜGYMINISZTERIUM POLITIKAI
FŐOSZTÁLYA SZÁMÁRA A MAROSVÁSÁRHELYI KLINIKÁN TETT
LÁTOGATÁSÁRÓL

Kolozsvár, 1952. december 12.

62/szig.biz.-1952.

F. hó 10-i marosvásárhelyi tartózkodásomkor alkalmam volt beszélgetni a Bolyai Egyetem²⁶⁸ ottani klinikájának belgyógyászati vezetőjével, dr. Dóczyval,²⁶⁹ és a szülészeti klinika vezetőjével, dr. Győry Györggyel, az egyetem ügyeiről és az ott dolgozó magyar állampolgár tanárok²⁷⁰ – ahogy ők nevezik, magyar útlevelesek – helyzetéről.

Dr. Győry György szerződötve volt a marosvásárhelyi egyetemen, mint előadó tanár a szülész-nőgyógyászat és gyermekorvosi karon. Folyó évben állásából felmentették, miután előzőleg háromszor felszólították, hogy vegye fel a román állampolgárságot, ő azonban nem akart lemondani magyar állampolgárságáról. Így most csak mint a szülészeti klinika vezető főorvosa működik, és szeretne mielőbb hazatérni, s várja az Egészségügyi Minisztériumhoz intézett levelére a választ, otthoni elhelyezésére vonatkozóan. (Ezt a levelet 174/biz.-1952. sz. jelentésemmel nov. 17-én küldtem fel.) Elmondta nagyon bizalmasan, hogy a magyar klinika ügyei rosszul mennek, nem kapnak megfelelő felszerelést, gyógyszert, fecskendőket, nehezen, kínlódva dolgoznak, minden orvos saját műszerét kell igénybe vegye, hogy munkáját valahogy elláthassa. Ha pedig a hiányokat, hibákat feltárják, a vezetőségtől szemrehányást kapnak, hogy ne a hibákról, hanem konstruktív bírálatokról beszéljenek, és ők, többen úgy látják, hogy a hibákat el kell takarni. Dr. Győry állandóan olvassa a *Szabad Népet* és az *Esti Budapestet*, ezekből meríti tapasztalatait az otthoni munkáról, tudja, hogy milyen erős bírálatok folynak, és azért mennek ott jobban a dolgok, mert a hibákat feltárják és orvosolják. De itt ez nincs meg, mindenki fél, hogy ha a bajokról beszél, a csatornához²⁷¹ kerül. Ezért most hallgatnak, és így a helyzet nagyon nehezen fog megjavulni.

Dr. László István, aki szintén ott dolgozik, szintén sokat beszélt a hibákról, ami megegyezik a dr. Győry által elmondottakkal, de ő a fő bajt abban látja, hogy az egyetem magyar vezetősége között nincs meg az egység, ami a munka rovására megy.

Megjegyzem, hogy Csupor és Bugyi elvtársak²⁷² is említést tettek az egyetem vezetősége között dúló ellentétekről, nemrégén dr. Mátyás Mátyás professzort akarták nyugdíjazni, félretenni, de a

²⁶⁸ Tévedés. A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet klinikájáról van szó. (Az intézet az 1948-as oktatásügyi törvényig a Bolyai Egyetem orvostudományi kara volt.)

²⁶⁹ Dóczy Pál.

²⁷⁰ 1953-ban öt magyar állampolgárságú professzor tartózkodott Marosvásárhelyen: Győry György, Miskolczy Dezső, Obál Ferenc, Putnok Gyula és Vendég Vince. Ez év tavaszán Győrynek, nyáron pedig Obálnak és Putnokynak nem hosszabbították meg az éves szerződését, és haza kellett menniük. Lásd Obál Ferenc: *Erdély és az orvostudomány szolgálatában*. (Szerk.: Vincze Gábor.) Státus Kiadó, Csíkszereda, 2003. 95–100.

²⁷¹ A Román Munkáspárt Központi Vezetőségének Politikai Irodája 1949. május 25-án hozott határozatot a Duna–Fekete-tenger-csatorna építésének megkezdéséről. Az 1953-ig folyó építkezést főleg politikai foglyokkal folytatták. (1953 nyarán a Minisztertanács határozatot hozott az építkezés felfüggesztéséről.)

²⁷² Csupor Lajos, a Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának első titkára, Bugyi Pál pedig a Tartományi Néptanács elnöke volt.

tartományi Pártbizottság erről tudomást szerzett és megakadályozta. Bugyi szerint voltak olyan esetek, hogy egy-egy orvost azért akartak vidékre áthelyezni (azon a címen, hogy feleslegesek), hogy egy másik orvos az illető lakását megkaparinthassa. Szerintük is sok baj van ezen a területen, és súlyt fognak helyezni arra, hogy az orvosi karban a politikai nevelő munkával egységet teremtsenek.

Dr. László Istvánt, aki Kureli Ilona beutalását elintézte, s aki az itteni Rákkutató Intézetnél is dolgozik, meghívtam ott egy állami vendéglőbe ebédre és vacsorára. Ahogy mondta, el van határozva, hogy a klinikát otthagyja, bár nagyon nehezen válik meg tőle, mert az itteni román orvos kartársakkal jobban tud együtt dolgozni. Én azt feleltem, hogy a bajok elől nem kell elfutni, hanem dolgozni kell továbbra is ott, hogy a helyzet megjavuljon.

Wasmer János
hivatalvezető

Magyar Országos Levéltár, a Külügyminisztérium TÜK-iratai, 1945–68, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 002160/52., hitelesített tisztázat.

62.

OROSZ NÁNDORNAK, A „TARTÓS BÉKÉÉRT, NÉPI DEMOKRÁCIÁÉRT” BUDAPESTI FŐSZERKESZTŐJÉNEK FELJEGYZÉSE A NEMZETGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNYBAN TÖRTÉNT LEFOLYÁSÁRÓL

Budapest, 1953. január 6.

A román nagy nemzetgyűlési választások napját²⁷³ Marosvásárhelyen, a magyar autonóm terület [sic!] székhelyén és környékén töltöttem. Éppúgy, mint a népi tanácsok választása alkalmából, 1950 decemberében,²⁷⁴ most is tapasztalatokat akartam szerezni arra vonatkozóan, hogyan mennek a választások, milyen a nép hangulata, mennyire voltak a választások politikailag és technikailag előkészítve. De míg 1950-ben csak Bukarestben és környékén jártam, most elhatároztam, hogy megfigyeléseimet a nemrég megalakult magyar autonóm területen teszem meg. Úgy gondoltam, felhasználom ezt az alkalmat arra, hogy a helyszínen szerzett tapasztalatok, az emberekkel való közvetlen beszélgetés alapján áttekintőképet alkothatok magamnak arról, hogyan reagált a lakosság az autonómia megadására, milyen jelentőséget tulajdonít ennek a fontos politikai aktusnak és nem utolsósorban, milyen hatással volt ez magának a tömegeknek a politikai aktivitására.

Célkitűzéseimet azonban csak nagyon kis mértékben sikerült elérni. Először is azért, mert nem volt módomban tetszésem szerint szabadon beszélni az emberekkel. Nem mintha ezt bárki megtiltotta volna, de az a körülmény, hogy már Bukaresttől Marosvásárhelyig a párt kísérőt

²⁷³ A nemzetgyűlési választás 1952. november 30-án volt, a Népi Demokrácia Frontja elnevezésű, kommunista „ernyőszervezet” megszerezte a szavazatok 98,84%-át.

²⁷⁴ A néptanácsi választásokat 1950. december 3-án tartották.